

Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Σελίδες πρὶν Φωκίδα

Χαλκοῦν Φωκέων 357 - 346 π.Χ.

Ἀμφισσα

2017

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ :	ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ Εκδίδεται κάθε εξάμηνο Τεύχος 160, Ιούλιος - Δεκέμβριος 2017 Κωδικός Έντύπου 073730
ΙΔΡΥΤΗΣ :	Εταιρεία Φωκικών Μελετών Άμφισσα 331 00 Τηλέφωνο 698 3523614 e-mail: efmeleton@yahoo.gr
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ :	Νικόλαος Δ. Καστανάς Όδος Ι. Γιδογιάννου 9 Άμφισσα Τ.Κ. 331 00 Τηλ. 22650 28991 – 22650 79174
ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ :	ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΑΜΜΟΣ, ΠΡΟΕΔΡΟΣ Ε.Φ.Μ. ΧΑΡ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ ΒΙΒΗ ΚΑΣΤΡΙΤΗ, ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΣΙΝΤΑΒΗΣ, ΤΑΜΙΑΣ ΑΝΘΟΥΛΑ ΤΣΑΡΟΥΧΑ, ΕΦΟΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΟΥΜΑΣ, ΜΕΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΥΤΣΟΚΛΕΝΗΣ, ΜΕΛΟΣ

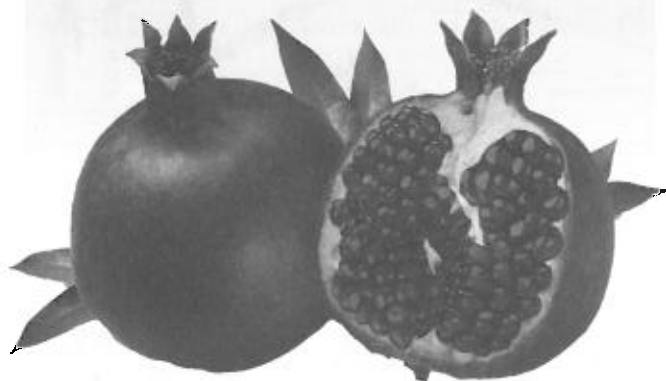
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εύαισθησίες	1/7997
ΙΩΑΝΝΗΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ: Ή Ήρα Μονή Βαρνάκοβας στη Δωρίδα καί ἡ προσφορά της στό Ἔθνος, συνέχεια	2/7998
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ: Στή Γέννηση τοῦ Χριστοῦ.....	14/8010
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ἀρχιμηνιά & Ἀρχιχρονιά, Ἀρχή καλός μας χρόνος	16/8012
Ι.Γ.Ρ.: ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΟΥ «ΚΑΡΤΕΡΙΑ»	20/8016
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΟΥΜΑΣ: Μάχη τῆς Ἀμπλιανῆς 14 Ἰουλίου 1824	31/8027
ΓΙΑΝΝΟΣ ΖΩΡΙΑΝΟΣ: Τραγουδάει ὁ «ΜΠΑΓΛΑΜΑΣ» τοῦ ἀγωνιστῆ Μακρυγιάννη.....	36/8032
ΓΙΑΝΝΟΣ ΖΩΡΙΑΝΟΣ: Παζαριανό Ἀνέκδοτο.....	40/8036
ΙΧΝΗΛΑΤΗΣ: Τό καφενεῖο	42/8038
Νέα τῆς Φωκίδας: α) «Ἀρχαιολογικές Συμβολές. Τόμος Δ: Φωκίδα» β) Ἀντικείμενα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Δελφῶν καί Ἀμφισσας στή μεγάλη ἐκθεση «Χρῆμα. Σύμβολα ἀπτά στήν Ἀρχαία Ἑλλάδα».....	46/8042
Νέα τῆς Ἐταιρείας.....	48/8044

ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ

Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΦΩΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
«ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ»

εϋχονται
είρηνικό καί δημιουργικό
τό 2018

Γιά ακόμη μία φορά ή Έταιρεία Δελφοί - Δίστομο μάς ενίσχυσε μέ τό ποσό τών 1.000 ευρώ γιά νά μπορούμε νά πραγματοποιήσουμε τήν παρούσα έκδοση. Τήν εϋχαριστούμε θερμά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ Ἱερά Μονή Βαρνάκοβας στή Δωρίδα
καί ἡ προσφορά της στό ἔθνος

Β΄ ΜΕΡΟΣ

9. Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΓΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΚΤΗΜΟΝΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡ-
ΓΗΤΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ. Διαπιστώσεις προερχόμενες ἀπό τά διασω-
θέντα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου Βαρνάκοβας, τῶν κατά καιρούς δημοσιευ-
θέντων μαρτυριῶν, τά ἀρχεῖα τῶν Συνεταιρισμῶν Ἀκτημόνων Καλλιερ-

γητῶν Κτημάτων Βαρνάκοβας (Ζωριάνου), τῶν ἀρχείων τῶν ὑπηρεσιῶν γεωργίας (Λαμίας), πού ἀναφέρονται στά κτήματα Βαρνάκοβας πού ἀπαλλοτριώθηκαν.

1. Ἰδρυση τῆς Μονῆς Βαρνάκοβας στά 1077 (κατά τό προηγούμενο ἔτος 1075, ἱδρύθηκε τό πρῶτο Μετέωρο Μοναστήρι). Κατά τό 1194 σέ διάστημα ἐνός αἰῶνα, τό Μοναστήρι τῆς Βαρνάκοβας βρισκόταν μέ μεγάλη κτηματική περιουσία στή Στερεά, στό Μοριᾶ καί εἰδικότερα στό Εὐπάλιο, στό Μόρνο, στή Ναύπακτο, πού παραχωρήθηκε ἀπό τοὺς Κομνηνοὺς αὐτοκράτορες τῆς Πόλης.

2. Ὁ Ἀνδρόνικος Β' Παλαιολόγος μεταβίβασε στή Βαρνάκοβα καί νέες ἐκτάσεις τῆς περιοχῆς Πατρῶν. Πρόκειται γιά ἀφιερώσεις κτημάτων, ἐλαιοδένδρων, ἀλλά καί μικρο-οικίσεων ἀγροδίαιτων (1290).

3. Ἡ ἐμφάνιση καί ἐγκατάσταση τῶν Τούρκων στήν περιοχή Βαρνάκοβας καί τήν περίμετρο τῶν κτημάτων τῆς τόν ἐπόμενο αἰῶνα εἶχε σάν συνέπεια, ἀνάμεσα καί σ' ἄλλα, τή διαρπαγή μεγάλου ἀριθμοῦ γόνιμων ἐδαφῶν τοῦ Μοναστηριοῦ, τμήματα τῶν μετέπειτα "Ἐθνικῶν γαιῶν".

4. Μέ τήν πρώτη Βενετοκρατία στήν περιοχή τῆς (1407-1499) ἡ Βαρνάκοβα ἀνέκτησε τά περιουσιακά τῆς στοιχεῖα, περιοχῆς Βενέτικου, ἀλλά οἱ νέες ἐπιδρομές τῶν Τούρκων καί τά μετὰ τό 1500 γεγονότα τῆς περιοχῆς κατέληξαν στήν καταστροφή τῆς Μονῆς καί τήν ἀπώλεια τῶν περισσότερων καί καλύτερων κτημάτων τῆς. Ἡ δεύτερη Ἑνετοκρατία τῆς περιοχῆς μετὰ ἑκατὸν πενήντα χρόνια (1687-1701) ἐπέτρεψε στή Βαρνάκοβα νά ἀνακτήσει καί πάλι τά κτήματά τῆς στήν εὐρύτερη περιοχή γύρω ἀπὸ τή Ναύπακτο, τό γνωστό μας Βενέτικο. Ἀκολούθησε μετὰ τό 1700 ἡ ὀριστική ἐγκατάσταση στήν περιοχή τουρκικῶν πληθυσμῶν καί ἡ ἀπώλεια καί πάλι καρπερῶν κτημάτων τοῦ Μοναστηριοῦ καί φυσικά ἡ δίωξη τῶν ἐκεῖ μικροκαλλιεργητῶν καί μικροοικίσεων τῶν ραγιάδων...

5. Ἀπὸ τοῦ 1738 ὁ Πατριάρχης Σεραφεῖμ Β' κατορθώνει ν' ἀποσπάσει ἀπὸ τόν Σουλτάνο εὐνοϊκά γιά Σταυροπηγιακό Μοναστήρι τῆς Βαρνάκοβας φερμάνια, μέ τά ὁποῖα ἡ κτηματική περιουσία τῆς Βαρνάκοβας γινόταν ἰσότιμη μέ τίς βακουφικές περιουσίες καί προστατευόταν ἀπὸ τοὺς τουρκικοὺς νόμους. Ἔτσι μεταξύ τοῦ 1750 καί 1788, χωρὶς ν' ἀποκτήσει καί πάλι τά καταπατηθέντα καί ἀρπαχθέντα ἀπὸ τοὺς ἐγκατεστημένους στήν περιοχή Τούρκους, κατορθώνει ἡ Βαρνάκοβα ν' αὐξήσει τήν

περιουσία της μέ αγοράς κτημάτων από τούς Τούρκους γαιοκτήμονες (αγάδες) καί τούς μικρο-ιδιοκτήτες Ρωμιούς. Πολλά σχετικά έγγραφα διασώζονται στή Βαρνάκοβα - τά τουρκικά είναι άλλα μεταφρασμένα κι άλλα ὄχι - φερμάνια κι ἀπλές ὁμολογίες...

6. Έτος 1800: Ἡ Βαρνάκοβα κατέχει 12 μεγάλα ἀγροκτήματα, τσιφλίκια, πολλά ποιμνία, 150 ὑποζύγια, μετρητά 41.000 γρόσια καί πολλούς κολίγους.

7. Κατά τόν Ἀγώνα τοῦ '21 δαπανήθηκαν τά γρόσια, τροφοδότησαν τούς ἀγωνιστές τά ποιμνία, ἀδειασαν ἀπό ἐφόδια οἱ ἀποθῆκες τοῦ Μοναστηριοῦ καί τῶν Μετοχίων, ἀπωλέστηκαν τά ὑποζύγια, ἔπесαν πράγματι ἡρωϊκά μαχόμενοι ἔξη Καλογεροπαπάδες τοῦ Μοναστηριοῦ. Ἀκολούθησαν καταπατήσεις κτημάτων καί διανοίξεις νέων στά δάση τοῦ Μοναστηριοῦ - τά ὀνομαζόμενα Νόνια ἢ Ρόγκια, τά γνωστά σέ κάθε χωριό τῆς περιοχῆς τοπωνύμια...

8. Έτος 1862: Ὑστερα ἀπό δικαστικούς ἀγῶνες ἡ Βαρνάκοβα ἀποκαθίσταται στίς καταπατημένες ἐκτάσεις κι ἀνακτᾷ τήν περιουσία της. Τά καταπατηθέντα ἄλλοτε ἀπό τούς Τούρκους κτήματα τῆς Μονῆς περιέρονται στό ἐλληνικό κράτος καί διανέμονται στούς ἀγωνιστές, ἀντί ἄλλης οἰκονομικῆς ἀμοιβῆς, πού δέν ὑπῆρχε ἄλλωστε. Εἶναι οἱ περίφημες ἐθνικές γαῖες...

9. Έτος 1927: Τό ἐλληνικό δημόσιο ἀπαλλοτριώνει σχεδόν ὁλόκληρη τήν κτηματική περιουσία τῆς Βαρνάκοβας, ἐκτός τοῦ γύρω της δάσους, δέκα στρέμματα γύρω ἀπό τό Μετόχι Μαντήλως, στά Νέα Κούκουρα καί πέντε στρέμματα στό ἄλλοτε τσιφλίκι τοῦ Πλατανιά γιά τήν οἰκονομική στήριξη τῶν γερόντων τοῦ Μοναστηριοῦ... Κι ἀκόμα ἀπαλλοτριώνει κατὰ τή δεκαετία τοῦ 1960 τά μικροκτήματα Μπαμπουζίνας - Νεραντζιάς-Παλαιοπερίβολου ὅπου μεταφέρονται κι ἐγκαθίστανται αὐτοτελῶς τά Κούκουρα, πού χτυπήθηκαν ἀπό κατολισθήσεις...

10. ΟΙ ΚΤΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΦΟΡΕΣ-ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΒΑΡΝΑΚΟΒΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΛΑΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤ' ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΘΝΟΣ.

α) Προστάτεψε πολλά στρέμματα τῶν ραγιάδων τῆς περιοχῆς του, ἐκτάσεις μοναστηριακές καί ἰδιωτικές, πού γιά λόγους προστασίας προσφέρθηκαν ἢ παραχωρήθηκαν στό Μοναστήρι ἀπό τούς ἰδιοκτήτες τους

μέ τούς εὐνοϊκοὺς νόμους πού ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης ἀπό τοῦ 1738 κατόρθωσε ν' ἀποσπάσει ἀπό τό τουρκικό κράτος μέ σουλτανικά φερμάνια. Ἡ Βαρνάκοβα σάν Σταυροπηγιακό Μοναστήρι εἶχε εἰδικά προνόμια καί τά κτήματά της εἶχαν τίς εὐνοϊκές νομικές διατάξεις, ὅπως καί τά Βακουφικά, τά ἀνήκοντα στά μουσουλμανικά τεμένη.

β) Βοήθησε στή διαβίωση τῶν πληθυσμῶν τῆς περιοχῆς της, μέ τά προνόμια πού διέθετε, ἀλλά καί μέ τίς παρεμβάσεις τῶν καλογέρων της. Ὑπάρχουν ἀποδεικτικά στοιχεῖα στά διασωζόμενα ἀρχεῖα τοῦ Μοναστηριοῦ.

γ) Ἡ Βαρνάκοβα διέθεσε ὁλόκληρη τήν κινητή της περιουσία (χρήματα, ἐφόδια, ζῶα) στόν Ἀγώνα τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας, δηλαδή πρὸς τό λαό τῆς περιοχῆς καί τό ἔθνος.

δ) Συμμορφώθηκε πρὸς τίς διατάξεις τῶν ἀπαλλοτριώσεων καί οἱ ἐναπομένοντες καλογερο-παπάδες τοῦ Μοναστηριοῦ ἔνωσαν χαρά, ἀγαλλίαση κι ἀνακούφιση, ὅταν εἶδαν ὅτι τά κτήματα τοῦ Μοναστηριοῦ, ὅπου δούλευαν μιά ζωή, θά περνοῦσαν στά χέρια τῶν καλλιεργητῶν τους καί θά προστατεύονταν, πέρα ἀπό τήν οἰκονομική βοήθεια πού θά εἶχαν ἀπ' αὐτά οἱ νέοι τους ἰδιοκτῆτες. Γνώριζαν τό εὐαγγελικό: "Ἄν ἔχεις δύο χιτῶνες, δῶσε τόν ἕναν". Κι ἄλλωστε τό τετριμμένο τους ράσο τούς ἦταν ἐπαρκέστατο...

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Ὅλοφάνερο γίνεται ὅτι ἡ μεγάλη ἀκίνητη περιουσία τοῦ Μεγαλομοναστηρίου τῆς Παναγίας Βαρνάκοβας τῆς Δωρίδας ἔγινε προσφορά οἰκονομική πρὸς τό λαό τῆς περιοχῆς της. Οἱ συνεταιρισμοί τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν τῶν χωριῶν πού ἐργάζονταν στά κτήματα τοῦ μοναστηριοῦ (τσιφλίκια) μέ τίς κρατικές ἀπαλλοτριώσεις ἔγιναν νόμιμα κύριοι της περιουσίας τῆς Βαρνάκοβας καί μέ κλήρους τή μεταβίβασαν στά μέλη τους.

Προσωπικά γνωρίζουμε τίς ἐξελίξεις αὐτές, πού ἀφοροῦν τούς Συνεταιρισμούς τῶν περιφερειακῶν χωριῶν Ζωριάνου, Κουπακίου, Κλήματος, Κουκούρων, Κάμπου, Παλαιομύλου. Μικρή λεπτομέρεια, μά σπουδαίας κοινωνικῆς προσφορᾶς: Τό Μετόχι στό ποτάμι τῆς Μαντήλως, στήν περιοχή τῶν Νέων Κουκούρων ἀνέκαθεν ἦταν ἕνα σημαντικό, ὁλοζώντανο παραγωγικό κύτταρο τῆς περιοχῆς, καθὼς διέθετε ποτιστικά κτήματα,

ξενώνα, ύδρόμυλο και έλαιοτριβεΐο, κινούμενο κι αυτό μέ τά νερά του μύλου και από τό 1904 μέ ύδραυλικό πιεστήριο κατασκευασμένο έν Πειραιΐ. Εΐχε ακόμα δλόγυρά του έλαιώνες, άμπελώνες και δύο παρεκκλήσια. Άλλά ή παρακμή του Μοναστηριού ΐγινε όρατή τή δεκαετία του 1940. Έτσι οι πατέρες τής Βαρνάκοβας άνέθεσαν τή φροντίδα του Μετοχίου σέ ιδιώτες πού ΐδιναν κάποια ένίσχυση στό Μοναστήρι όπως αυτοί νόμιζαν.

Μέ αυτόν τόν τρόπο πολλές οΐκογένειες τών περιόικων βοηθήθηκαν οΐκονομικά και μέχρι τό 1955, πού ΐκλεισαν μύλος και λιοτρίβι από τόν άνταγωνισμό άλλων ιδιωτικών, γειτονικών παρόμοιων επιχειρήσεων. Ή κοινωνική προσφορά τής Βαρνάκοβας στους καλλιεργητές τής περιοχΐς της ΐχει έδω και όνομα "Μετόχι Μαντήλως".

ΕΠΙΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΛΙΔΩΡΙΚΙΟΥ

Άπό τόν 8ο μ.Χ. αΐώνα και μέχρι τίς άρχές του 19ου μ.Χ. αΐώνα, στήν περιοχή του Μεγαλομονάστηρου τής Παναγίας Βαρνάκοβας δροΐσαν οι Όρθόδοξοι Έπίσκοποι Λιδωρικίου και Κραβάρων.

Ή Έπισκοπή Λιδωρικίου υπό τήν έποπτεΐα τής Μητρόπολης Λάρισας και μέ τήν ύποστήριξη του Βυζαντινού Αυτοκράτορα και φυσικά του Οΐκουμενικού Πατριάρχη έργάστηκε κάτω από σκληρές συνθήκες και επί αΐώνες για τή στερέωση τής Όρθόδοξης πίστης του λαού τών έπαρχιών Λιδωρικίου-Κραβάρων, αλλά και τήν επιβίωση αυτού του λαού, πραγματοποιώντας κοινωνικό ΐργο άνυπολόγιστης άξΐας.

Άλλά οι έπίσκοποι Λιδωρικίου, τής ευρύτερης δηλαδή περιοχΐς τής Βαρνάκοβας πραγματοποιΐσαν και μεγάλο έθνικό ΐργο και σ' όλο τό διάστημα τής τουρκοκρατίας και πΐραν μέρος σ' όλα τά τοπικά επαναστατικά κινήματα συνεργαζόμενοι μέ τόν κλΐρο τής περιοχΐς και φυσικά μέ τά Μοναστήρια.

Διασωζόμενα ΐγγραφα στά άρχεΐα τών ΐερών Μονών Βαρνάκοβας και Άμπελακιώτισσας μΐς φανερώνουν αυτή τήν κοινωνική και έθνική τους δράση. Τους όφείλουμε ευγνωμοσύνη και αναγνώριση του κοινωνικού και έθνικού τους ΐργου στό λαό και τήν περιοχή, όπου ΐχαν ταχθεΐ νά ύπηρετήσουν. Αΐωνΐα άς ΐίναι ή άγαθή τους μνήμη...

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΧΡΕΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΒΑΡΝΑΚΟΒΑ

Ὁ λαός λέει “Τό ἕνα χέρι νίβει τ' ἄλλο καί τά δύο τό πρόσωπο”. Δηλαδή συνιστᾶ συναντίληψη, συνεργασία, ἀλληλεγγύη, ἀλληλοβοήθεια, ἀλληλοεκτίμηση, σεβασμό στούς θεσμούς κι ὅ,τι ἄλλο συντελεῖ στήν τελική ἐπιβίωση καί ἀνάταση τοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποίου ἕνας θρησκευτικός θεσμός εἶναι καί τά ὀρθόδοξα ἑλληνικά μοναστήρια καί μέλη τοῦ ἔθνους καί οἱ ἐκεῖ ἀφιερωμένοι...

Κι ἐδῶ ἔχει τήν ἐφαρμογή του “Τ” ὅλο γιά τό μέρος καί τ' ἀντίθετα”. Πρέπει δηλαδή καί τό ἔθνος μέ τίς ὀργανωμένες δυνάμεις του νά μεριμνᾷ γιά τά μέλη του. Καί ἡ Βαρνάκοβα χρειάστηκε καί χρειάζεται ἀκόμα τήν ποικίλη συμπαράσταση τῶν ἐθνικῶν ἀρχῶν κι ἐξουσιῶν, γιάτί ὁ λαός τῆς περιοχῆς κάνει τό χρέος του. Καί πράγματι οἱ παροικοῦντες εἶδαμε:

α) Τόν τελευταῖο παπα-Καλόγερο Ἀμβρόσιο Γεωργακό νά ἐξυπηρετεῖ τή μακρινή ἐνορία τοῦ δωρικοῦ χωριοῦ Ἀβορου, ὥστε νά συντηρεῖται στοιχειωδῶς μέ τό μικρό του μισθίο. Ἦταν κι αὐτό τό γεγονός μία οἰκονομική μέριμνα τῆς προϊσταμένης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς πρὸς τόν τελευταῖο καλόγερο τῆς χιλιόχρονης Βαρνάκοβας...

β) Ἡ Ἱερά Μητρόπολη Φωκίδος καί ὁ Σεβασμιώτατός μας κ.κ. Ἀθηνάγορας, ἀψηφῶντας ὑγεία, κόπους καί μόχθους, ἀγωνίστηκε μέ κάθε μέσο καί θυσία νά διασώσει τή Βαρνάκοβα, πού ἀπό τοῦ 1985 καί ἔως τοῦ ἔτους 1992 ἦταν ἔρημη καλογέρων κι ὁ καθένας μπαινόβγαινε στό μοναστήρι ὅποτε κι ὅπως ἤθελε. Τελικά ἐγκατέστησε ἐκεῖ τή σημερινή Γυναικεῖα Μοναστική Ἀδελφότητα. Καί φυσικά γνωρίζουμε, ὅτι οἱ ἀγῶνες τοῦ Σεβασμιωτάτου συνεχίζονταν γιά δέκα πέντε κι ἀκόμα χρόνια, μέχρι ὅτου τό Μοναστήρι τῆς Βαρνάκοβας μας, ὅπως τό λέει, ξεκινήσει καί πάλι μιᾷ νέα ἐποχῇ ζωῆς καί προσφορᾶς πρὸς τόν λαό τῆς περιοχῆς του κι ὄχι μόνο καί τελικά πρὸς τό ἔθνος. Ἔτσι ἔχουμε ἐδῶ τή θετική ἀντιπροσφορά, τή φροντίδα καί μέριμνα ἥ τό χρέος, ἂν θέλετε, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς πρὸς αὐτό τό ἱστορικό καί κοινωνικό Μοναστήρι πού λέγεται Βαρνάκοβα...

γ) Εἶδαμε καί χαρήκαμε κι ἐνθουσιαστήκαμε οἱ παροικοῦντες, ὅταν τό Μοναστήρι τῆς Βαρνάκοβας συνδέθηκε μέ τήν ἐθνική ὁδό, μέ στέρεο ἀσφαλτόδρομο.

δ) Ὅταν ἀπέκτησε ἠλεκτρικό ρεῦμα.

ε) Όταν προστατεύτηκαν οἱ ἐγκαταστάσεις του.

στ) Όταν στά 1.000 χρόνια ζωῆς καί δράσης τῆς Βαρνάκοβας ἐπιτέλους ἐπὶ Μητροπολίτου Φωκίδος κ.κ. Ἀθηναγόρα, Νομάρχου ἀειμνήστου Δημητρίου Ἀνδρίτσου καί Ἡγουμένης Θεοδοσίας Ἀνδρικοπούλου, τό Μεγαλομονάστηρο τῆς Ρούμελης ἀπέκτησε νερό σέ ἐπάρκεια.

ζ) Κι ἄμεση, βλέπουμε, τήν ἀνταπόδοση τῆς Βαρνάκοβας. Κοσμοσυρροή προσκυνητῶν κι ἀνθιση τοῦ θρησκευτικοῦ κι ἄλλου εἵδους τουρισμοῦ τῆς περιοχῆς... Καί ξανά παροχή ψυχικῆς γαλήνης καί τόνωσης τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τοῦ λαοῦ τῆς περιοχῆς κι ὄχι μόνο καί ξανά πνευματική καί ποικιλόμορφη προσφορά πρὸς τό ἔθνος.

η) Ὅμως τό ἔθνος ὀφείλει ἀκόμα νά μεριμνήσει γιά τήν ἐπεξεργασία, ἐκδοση κι ἀξιοποίηση ὄλων τῶν ἐγγράφων στοιχείων πού διασώζονται ἀκόμα στό Μεγαλομονάστηρο τῆς Βαρνάκοβας καί χρονολογοῦνται ἀπό τό 1850 κι ὕστερα, ὅπως καί τῶν κωδικῶν καί κατάστιχων μέ τό ἐκεῖ ἀποθησαυρισμένο ἱστορικό καί λαογραφικό ὕλικό. Ὅφειλει νά ἐρευνήσῃ, νά ἀνεύρει καί νά δημοσιεύσῃ τό ὕλικό τῆς ομάδας Κόλλια. Διαθέτει εἰδικούς ἐπιστήμονες καί μέσα. Τί περιμένει; Νά τά πραγματοποιήσουν αὐτά οἱ καλόγριες τοῦ μοναστηριοῦ μέ τήν γνωστή κι ὁμολογούμενη ἀπορία τους;

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἡ σημερινή προσφορά τῆς Βαρνάκοβας πρὸς τό λαό τῆς περιοχῆς της καί τό ἔθνος

Τό ἔργο τῆς Βαρνάκοβας τό μοναστικό, τό χριστιανικό, τό παιδευτικό, τό ἐθνικό συνεχίζεται καί σήμερα μέ γρήγορους ρυθμούς. Ἀπό τοῦ ἔτους 1992 μιά νέα πνευματική ἐποχή ἔχει ξεκινήσει γιά τό δωρικό μας μοναστήρι. Διαπιστώνουμε:

1. Πρόκειται γιά ἓνα παραδοσιακό, ὀρθόδοξο, Ἑλληνικό Μοναστήρι, πού τό χαρακτηρίζουν ἡ σοβαρότητα τοῦ ἔργου, ἡ ἡρεμία καί ἡ γαλήνη τοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἐπιβλητικότητα τοῦ ἱεροῦ τοῦ Καθολικοῦ καί τό ἱερό δέος στό ἀντίκρυσμα τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας "Μεγαλομάτας". Κι ἀκόμα ἡ ὁρατή κι αἰσθητή παραδοσιακή μοναστική ζωή τῆς σ' αὐτό ἐγκαταστημένης γυναικείας μοναστικῆς ἀδελφότητας. Τό αὐθόρμητο ξάνοιγμα τῆς ψυχῆς γιά ἐπαφή μέ τό θεῖο, γιά τήν προσευχή κι ἐπίκληση

τῆς Θεοτόκου.

2. Ἐνα θεραπευτήριο ψυχικοῦ ἄλγους εἶναι σήμερα ἡ Βαρνάκοβα μέ τήν παρουσία τῆς Θεοτόκου καί τῶν ταπεινῶν θεραπαινίδων της, τοῦ ἐπιβλητικοῦ Καθολικοῦ, τοῦ καλαίσθητου, ἀνθοστόλιστου καί περιποιημένου μέ ἀληθινή ἀγάπη καί ταπείνωση τοῦ ὅλου μοναστικοῦ περιβάλλοντος, τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐλίου χώρου, ἀλλά καί τοῦ περιφερειακοῦ ὑπέροχου δάσους μέ τήν σέ αὐτό ποικίλη χλωρίδα καί ἡρεμη πανίδα του.

3. Χῶρος ἄσκησης ὄχι μόνο πνευματικῆς μέ θεμέλιο τήν προσευχή, ἀλλά καί τοῦ χρέους γιά τή θεραπεία τῶν εὐγενῶν τρόπων ἐκδήλωσης τῶν ἀνθρωπίνων πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων. Ὅρατές κι ἐλκυστικές οἱ ὁμορφες χειρωνακτικές ἐργασίες τῆς ἀδελφότητας τῶν μοναχῶν, παράλληλα μέ τίς συγκινητικές ἐκκλησιαστικές τους ἐκδηλώσεις καί τίς θεσπέσιες ἀποδόσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους, πού μεταφέρουν τόν ἀκροατή σέ κόσμους μυστηριακοῦς πλημμυρισμένους ἀπό ἀγγελικές παρυσίες. Τά ἔργα τῆς διακόσμησης διδακτικότατα, μά καί τά πνευματικά πέρα ἀπό τά καθαρά θεολογικά, μοναστηριακά ὅπως ἡ ὀργάνωση τῶν ἐκθεσιακῶν χώρων καί ἡ παρουσίαση τῶν κατακείμενων στή Βαρνάκοβα ἱστορικῶν, λαογραφικῶν, φιλολογικῶν κι ἄλλων θησαυρῶν σέ βιβλία κι ἀντικείμενα. Κι ἐδῶ εἶναι τό πρωτόγνωρο κι εὐχάριστα συντελούμενο στή Βαρνάκοβα πνευματικό ἔργο. Ἡ ὁμάδα τῶν λογίων μοναχῶν ἐπιμελεῖται διδακτικότητων, ὡραίων καί πλούσιων σέ περιεχόμενα ἐκδόσεων, πού μέ ἀπαλό κι ἀπλό τρόπο φέρνουν κοντά τόν ἀναγνώστη μέ τή Βαρνάκοβα, σ' ὅλη της τήν πολύπλευρη ἔννοια, τήν ἱστορία της καί τήν προσφορά της στό λαό τῆς περιοχῆς, στούς προσκυνητές, στό ἔθνος. Κείμενα, ποιητικός λόγος, ἐνθετα, πηγές πληροφοριῶν καί πλῆθος ἱστορικῶν καί λαογραφικῶν γεγονότων ἀποτελοῦν μιά ἔγγραφη καί οὐσιαστική καί σύγχρονη πνευματική προσφορά τῆς Βαρνάκοβας. Θεραπεύονται στή Βαρνάκοβα ὁ ἐκκλησιαστικός λόγος, ἡ ἐκκλησιαστική μουσική, τά ἑλληνικά γράμματα, οἱ καλές τέχνες, ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ ἱστορική καί λαογραφική ἔρευνα χωρίς νά παραμελοῦνται τά χειρωνακτικά ἔργα πού, μαζί καί παράλληλα μέ τόν ἀπαλό, χριστιανικό, ἀδελφικό τρόπο σχέσεων πρός τούς ἐπισκέπτες-προσκυνητές τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ μοναστηριακοῦ χώρου, ἀποτελοῦν ἓνα μικρό μέρος τῆς σύγχρονης προσφορᾶς τοῦ Μεγαλομονάστηρου τῆς Βαρνάκοβας πρός τήν περιοχή της

καί τό ἔθνος. Ἄς γίνεταί αὐτό τό θεάρεστο κι ἀπαραίτητο ἔργο γιά τό λαό τῆς περιοχῆς τοῦ Μοναστηριοῦ, γιά τό ἔθνος καί γενικά τόν Ἄνθρωπο ἀτέλειωτα...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Γενικῶν πληροφοριῶν, ἀπό τό βιβλίον Ἱερά Μονή Βαρνάκοβας, ἔκδοση Ἱερᾶ Μητροπόλεως Φωκίδος, Εὐπάλιο 1990.

1. Ἀκολουθία Ὁσίου Δαυίδ. Ἐκδοση 1918. Ἀνατύπωση ἀπό ἔκδοση τοῦ 1912.

2. Γιαννόπουλος Γ. Ἀνέκδοτα Βενετικά ἔγγραφα τῆς ἐν Δωρίδι Μονῆς Βαρνάκοβας (1688-1698). Ἐπετηρίδα Π. Ἀθηνῶν τόμος Β, 1970, σελ. 473-531.

3. Ζακυνθινός Δ. Ἀνέκδοτα Πατριαρχικά ἔγγραφα. Ἑλληνικά τ. 5, σελ. 199-201.

4. Θεοδωρόπουλος Ἰ. Ἡ Ἱερά Μονή Βαρνάκοβας καί ὁ λόγος τῆς, Σελίδες ἀπ' τῆ Φωκίδα, Ἀμφισσα 1987.

5. Καλονάρος Π. Ἱερά Μονή τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, Ἡ ἐπιλεγόμενη Βαρνάκοβα, Ἀμφισσα 1957.

6. Κατσαρός Β. Ἐνα χρονικό τῆς Μονῆς Βαρνάκοβας. Κληρονομία, τόμ. 11, Β. Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 347-390.

7. Κουτσοκλένης Γ. Τά Μοναστήρια τῆς Φωκίδος. Φωκικά Γράμματα, τ. Α' 1979 Ἀμφισσα, σελ. 131-171.

8. Κόλλιας Γ. Ἐκθέσεις παλαιογραφικῶν ἐρευνῶν. Ἐπετηρίδα Π. Ἀθηνῶν. 862 τόμ. α'.

9. Λάμπρου Σ. Ἡ Μονή Βαρνάκοβας. Ν. Ἑλληνομνήμων 5, 1909, σελ. 382-392.

10. Λάμπρου Σ. Ὁγδοήκοντα Πατριαρχικά Σιγίλλια. Ν. Ἑλληνομνήμων. τόμ. γ' 1906, σελ. 399.

11. Λάμπρου Σ. Βυζαντινή ἐπιγραφή τῆς ἐν Ναυπακτίᾳ μονῆς Βαρνάκοβας. Ν. Ἑλληνομνήμων IB' 1915, σελ. 445-449.

12. Λουκοπούλου Δ. Ὁ Ρουμελιώτης καπετάνιος τοῦ 1821 Ἀνδρίτσος Σαφάκας καί τό ἀρχεῖο του, 1931.

13. Λουκόπουλος Δ. Γεωργικά τῆς Ρούμελης, Ἀθήνα 1938.

14. Ξανάλατος Διογένης. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῆς ἐν Δωρίδι Ἱερᾶς Μονῆς Βαρνάκοβας, 1950.

15. Ὀρλάνδος Ἀ. Ἡ Μονή Βαρνάκοβας, 1922.
16. Ρόδος Κ.Ν., Ἐγγραφα Γ. Κ. Βοινάσκου-Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας Ζ' 1916 σελ. 270, Περί τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ 1828 εἰς Βαρνάκοβαν.
17. Σάθας Κ. Νεοελληνική Φιλολογία 1868. Περί Καβάσιλα καὶ σχολείου Βαρνάκοβας, σελ. 316 καὶ ἐξῆς.
18. Σολωμός Ν. Ι. Ἡ Μονή Βαρνάκοβας, Παρνασσός 1.1977, σελ. 681-688 καὶ Ἐστία 1877, σελ. 684 καὶ ἐξῆς.
19. Σταμέλος Δ. Ἡ Δωρίδα στήν τουρκοκρατία, Ἀθήνα 1986.
20. Σῶμα καταγραφῆς ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν, σελ. 337, Κτητορικὴ ἐπιγραφή Βαρνάκοβας.
21. Φραγκίστας Ε. Ἑλληνικὴ Ἱστορία τόμ. 2ος, σελ. 144 Περί τῆς καταστροφῆς τῆς Μονῆς Βαρνάκοβας κατὰ τὸν Ἱερόν Ἀγῶνα.
Β. Κτητορικὲς πληροφορίες ἀπὸ τό βιβλίον "Ὁ Ὅσιος Ἀρσένιος ὁ Βαρνακοβίτης" Ἰδρυτῆς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βαρνάκοβας 1077. Μοναχῆς ἐκ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Βαρνάκοβας Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φωκίδος. Εὐπά-
λιο Δωρίδος 1997.
4. Νικολάου Βέη Ἐκκλησιαστικὴ κοινότης τῆς Παναγίας τῆς Ναυπακτιωτίσσης.
Γ. Φιλολογικὲς πληροφορίες ἀπὸ τό βιβλίον Ἱερὰ Μονή Παναγίας Βαρνάκοβας τῆς Μοναστικῆς Ἀδελφότητος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Βαρνάκοβας, ἔκδοσις 1997, Τορόντο Καναδᾶ.
9. Συναξάρια ἐκκλησιᾶς.
10. Ἀόρατος πόλεμος Νικοδήμου Ἀγιορείτου.
11. Ταρσῶ, ἡ διὰ Χριστὸν Σαλή Ἱ. Κορναράκη.
12. Ὅσιος Ἀνδρέας, ὁ διὰ Χριστὸν Σαλὸς Ι. Μ. Παρακλήτου.
13. Μέγας εἰ Κύριε καὶ θαυμαστά τά ἔργα σου. Δ. Γρηγοριάτη.
14. Ἀνθόνερα ἀπὸ τῆ Χίο. Φωστίνη Π. Μητροπολίτου.
15. Ἀπίστευτα κι ὅμως ἀληθινά. Ἐκδόσεις Ὁρθόδοξος Κυψέλη.
16. Προσωπικὲς σημειώσεις τῆς Ἀδελφότητος Βαρνάκοβας.

Βιβλιογραφικά ἀπὸ τίς δημοσιεύσεις Γιάννου Ζωριάνου Ἱ. Ἡλιοπούλου

1. Ζωριανίτικα ἱστορήματα βγαλμένα ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Βαρνάκοβας, περιοδικό Στερεά Ἑλλάς, Αὐγουστος 2004.

2. Ἡ Δωρίδα τῆς Ἐπανάστασης, ἐφημερίδα Ναυπάκτου Ἐμπρός, 24 Μαρτίου 2000.

3. Ἱερὰ Μονή Βαρνάκοβας, ἐφημερίδα Ναυπάκτου Ἐμπρός, 18 Δεκεμβρίου 1998.

4. Ἡ Συμβολή τῆς Δωρίδας στὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Ναυπάκτου κατὰ τὴν ἐθνεγερσία τοῦ 1821-1829. Πρακτικά τοῦ Γ' Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου Ρουμελιωτῶν. Ναύπακτος 15-16-17 Ὀκτωβρίου 2004.

5. Φῶς Ἰλαρόν, ἐφημερίδα Δωρική ἀδελφότης, φύλλο 83/2006.

6. Ἡ προσφορά τῆς Βαρνάκοβας στὴν περιοχή της καὶ στοῦ Ἔθνους. Συνέδριο Ἐταιρείας Φωκικῶν Μελετῶν Ὁμοσπονδίας Συλλόγων Παρνασσίδας, Ἀμφισσα 23-25 Νοεμβρίου 2007.

7. Λαογραφικά Δωρίδος, ἔκδοση Δωρικῆς Ἀδελφότητος, Ἀθήνα 1987.

8. Εὐπάλιο, Οἱ ρίζες καὶ ἡ πορεία του στοῦ χρόνου, ἔκδοση Ἑνώσης Εὐπαλιωτῶν Δωρίδας, Ἀθήνα 1998.

9. Ἡ Δασκάλα Οὐρανία, ἔκδοση 2007.

1. Καραβίδα Κωνσταντίνου Δ. Τὰ κτήματα τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Βαρνάκοβας καὶ οἱ Συνεταιρισμοὶ Ἀκτημόνων Καλλιεργητῶν περιοχῆς της, ἐφημερίδα Νέα Ἑλλάς, 22-8-1921.

Δ. Ἱστορικές πληροφορίες ἀπὸ τὸ βιβλίον Ἡρωϊκὰ χρόνια τῆς Βαρνάκοβας. Στὸν καιρὸ τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης. Μοναστική Ἀδελφότης τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Βαρνάκοβας Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φωκίδος, Δωρίδα 2000.

1. Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Βαρνάκοβας.

2. Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Σπυρ. Τρικούπη, ἔκδοσις Ἀπ. Χαρίση.

3. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Κων. Παπαρρηγοπούλου, ἔκδοσις Ἐλευθερουδάκη.

4. Ἡ Ἑξοδος τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ μοίρα τῶν ἀμάχων, Νικ. Κολόμβα.

5. Ἡ Φωκίδα τῆς Ἐπανάστασης Ε. Ν. Σταθοπούλου, Ἀθήνα 1994.

6. Ἰωάννου Καποδίστρια Ἀπομνημονεύματα, μετ. Μ. Θ. Λασκάρεως, ἔκδοσις Ἀπ. Χαρίση.

7. Ἐμμανουήλ Ξάνθου, Ἀπομνημονεύματα.

8. Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, Διήγηση συμβάντων ἑλληνικῆς φυλῆς.

9. Γιάννη Μακρυγιάννη, Ἀπομνημονεύματα.
10. Κόκκοτα Ἀ. Τά ιερά μας προσκυνήματα, Πάτρα 1974.
11. Γιάννη Ἡλιόπουλου, Εὐπάλιο, οἱ ρίζες του καί ἡ πορεία στό χρόνο, Ἀθήνα 1998.
12. Μ. Λουκοπούλου-Παττίχη, Βαρδούσια στά χωριά τῆς ὄρεινῆς Δωρίδας, Ἀθήνα 1996.
13. Διονυσίου Μιτάκη, Πότε ἔγινε ἡ Ἑξοδος τοῦ Μεσολογγίου, Πάτρα 1976.
14. Ὁρησκειτική καί Ἡθική ἐγκυκλοπαίδεια, ἔκδοσις 1962.
- Ε. Πληροφορίες Ἐκπαιδευτικές ἀπό τό βιβλίον "Ὁ Ὅσιος Δαβίδ καί Καλογεροδόσκαλοι τῆς Βαρνάκοβας ἐπὶ Τουρκοκρατίας", ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Βαρνάκοβας 2004.
1. Κων. Ζήση, Ἡ Παιδεία κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας στὴν περιοχή Ἀγράφων, Ἀθήνα 1990.
2. Ἐκδόσεις Καλονάρου, Ὁρλάνδου, Σάθα, Κατσαροῦ, Σταμέλου.
3. Ὡμᾶ Ν., Ἡ ἀκολουθία καί ὁ βίος Ὁδ. Δαυίδ, Ἀθήνα 1960.
4. Ματθαίου Βικτ., Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθ. Ἐκκλησίας.
5. Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμ. γ, σελ. 643, ἔκδοσις 1962.
- Στ. Πληροφορίες Ὁρησκειτικὲς ἀπὸ τό βιβλίον Μηνύματα ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἔκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Βαρνάκοβας, Δωρίδα 2005.
1. Καινὴ Διαθήκη.
2. Παλαιὰ Διαθήκη.
3. Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν τόμος ε'.
4. Περί ἀθανασίας ψυχῆς, Ἀγίου Νεκταρίου.
5. Γεροντικά Ἀγίου Ὁρους.
6. Ἐκφρασις μοναχικῆς ἐμπειρίας, Ἱ. Σπηλαιότου.
7. Ἐμπειρίες κατὰ τὴ θεία λειτουργία, Σ. Ἀναγνωστοπούλου.
8. Ἡθική καί Ὁρησκειτικὴ ἐγκυκλοπαίδεια.

ΛΟΥΣΚΟΥ: Φαίνεται ὅτι ὄχι μόνο τό μεγαλομονάστηρο τῆς Βαρνάκοβας εἶναι θέμα συνεδρίου, ἀλλὰ καί πολλὰ ἄλλα μοναστήρια. Τελικὰ ἡ Φωκίδα εἶναι πληθωρική σέ ἱερούς τόπους, πληθωρική σέ δράση καί μᾶς ἀφήνει ἔκπληκτους. Εὐχαριστοῦμε. Ἀκολουθοῦν ἐρωτήσεις καί ἐπισημάνσεις.

ΣΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

«Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν».

Τοῦ Γεωργίου Δ. Ἀναγνωστοπούλου

«Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία». Τόν χαρούμενο, παναρμόνιο καὶ ἀγγελλοσύνθετον αὐτόν ὕμνον τῶν Ἀγγέλων τῆς Ἁγίας Ἐκείνης νύχτας στή Βιθλεέμ, πού ἐγινε τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅλης τῆς Οἰκουμένης τό ἀσίγητο καὶ θριαμβικό ἄσμα, τό πῆραν οἱ ἄνθρωποι καὶ τό τραγουδᾶνε σ'ὅλες τίς γλῶσσες καὶ μ'ὅλους τοὺς τρόπους, «καὶ μέ φωνές βυζαντινές καὶ μέ φωνές τῆς Δύσης» καὶ μονόφωνα καὶ πολυφωνικά καὶ σέ ναοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ σέ μέγαρα μουσικά καὶ χορωδιακά καὶ ὀρχιστριακά καὶ σ'Ἀνατολή καὶ Δύση.

Γλυκὸν καὶ τερπνὸ το μῆνυμα τῆς σωτηρίας! «Εὐαγγελίζου ὑμῖν χαράν μεγάλην... ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτήρ». Τά ὄνειρα καὶ οἱ προσδοκίες γίνονται πραγματικότητα. Τά σύμπαντα χαρᾶς πληροῦνται». Τά μάτια τῆς ψυχῆς ἀνοίγουν στό φῶς μιᾶς νέας ζωῆς. Οἱ καρδιές γεμίζουν μέ τὴν Θεία παρουσία.

Τό μυστήριο τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ Κυρίου, εἶναι τό ὑπὲρ ἔννοιαν μυστήριο τῆς Θείας οἰκονμίας, εἶναι τό κέντρο καὶ ὁ πυρήνας τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας. Πῆρε μορφή ἀνθρώπου, «ἵνα ἡμᾶς συμμόρφους ποιήσῃ τῆς εἰκόνος καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ», κατοίκησε στή γῆ, γιὰ νά μᾶς πολιτογραφήσῃ στή Βασιλεία Του.

Ὅταν τοῦ Θεοῦ τό ἀνεξιχνίαστο μυστήριο συνμε διεργασίες ἀπροσπέλαστες στό ἀνθρώπινο λογικό, τότε τά χεῖλη σιωποῦν. Ὅταν ὁ λόγος ἀδυνατεῖ νά ἐκφράσῃ γό ὑπερλόγο, σιωπᾷ. Ἐκεῖ πού σταματᾷ ὁ λόγος, συμπληρώνει ἡ εὐλάβεια τῆς σιωπῆς.

Ἡ ἅγια αὐτὴ σιωπὴ εἶναι ὁ μόνος τρόπος ὑπέρβασης τοῦ ὑπερβατικοῦ καὶ ὄρασης τοῦ ἀοράτου. «Τό ἄϋλον ἄϋλως καθορῶμεν», λέγει ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεολόγος, ὁ Νέος.

Ὅσοι παραμένουν στὸν σκεπτικισμό καὶ τὴν ἀμφισβήτηση, παραμένει καὶ ὁ Ἰησοῦς γρίφος καὶ αἰνίγμα. Ὅσοι μέ ταπείνωση Τόν ἀποδέχονται καὶ Τόν πιστεύουν, πλημμυρίζουν μέ φῶς καὶ χάρη μυστικῇ. Μονάχα καρδιές ἀφοσιωμένες μποροῦν νά κατανοήσουν τόν Ἰησοῦ

καί νά νιώσουν τήν ἀγάπη Του. Καρδιές ἀφοσιωμένες, χωρίς ὑπολογισμούς καί ἐπιφυλάξεις.

Τόσοι αἰῶνες ἀπό τήν Γέννησή Του καί κανένας δέν εἶναι τόσο ζωντανός, ὅσο ὁ Ἰησοῦς. Ὅσες φορές θέλησαν οἱ ἄνθρωποι νά τόν διαγράψουν, τόσο καί πιό ἐπιβλητικός ἀναδείχθηκε. Τό Θεῖο μεγαλεῖο Του νικά τούς χρωστήρες τῶν ζωγράφων καί τήν πέννα τῶν ποιητῶν καί τούς ἐναρμόνιους ἤχους τῶν μουσουργῶν. Ξεπερνάει κάθε ἀνθρώπινη περιγραφή. Μονάχα ὁποῖος μέ πίστη Τόν ἀγάπησε καί μέ ἀγάπη Τόν πίστεψε, μπορεῖ νά νιώσει τήν παρουσία Του στά βάθη τοῦ εἶναι του.

Ὅσοι ἕως τώρα πῆραν ἀρνητική στάση, ἄτομα, συστήματα λαοί, κατέπεσαν καί κατεστράφησαν στίς μελανές σελίδες τῆς Ἱστορίας. Ἀντίθετα, ὅσοι Τόν λάτρεψαν καί Τόν λατρεύουν ἀποδείχθηκαν καί ἀναδείχθηκαν εὐεργετικοί παράγοντες στή ζωή τῆς κοινωνίας.

Τόσοι αἰῶνες ἀπό τότε καί τό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, «τό ὑπέρ πᾶν ὄνομα», παραμένει τό πιό γοητευτικό καί ὑπεραγαπημένο, Οἱ ἄγγελοι τό θαυμάζουν καί τό δοξολογοῦν, οἱ δαίμονες τό φοβοῦνται καί οἱ ἄνθρωποι τό προσκυνοῦν καί τό λατρεύουν.

Ὅσο κι ἂν γιά πολλούς ὑπῆρξε «σημεῖον ἀντιἸησοῦς» ὥστόσο, θά εἶναι στήν Ἱστορία τοῦ κόσμου ὁ μοναδικός καί αἰώνιος ψυχοκατακτητής τῶν ἀνθρώπων. Θά εἶναι τό «Α καί τό Ὠ, ὁ Ὡν καί ὁ Ὦν καί ὁ Ἐρχόμενος».

Ἔθιμα καὶ δοξασίες τοῦ «Δωδεκαήμερου»

«Ἀρχιμηνιά κι Ἀρχιχρονιά, Ἀρχή καλός μας χρόνος»

«Καινούργιος χρόνος πάλι ξημερώνει
καὶ σβήνεται καὶ χάνεται ὁ παλιός...
Μ' ἐλπίδα ὁ Θεός νά τόν χρυσώνει
καὶ νάν' εὐτυχισμένος καὶ καλός».

Τοῦ Γεωργίου Δ. Ἀναγνωστοπούλου

Ὅλα καλά καὶ ὅλα εὐλογημένα τίς χρονιάρες μέρες τοῦ «Δωδεκαήμερο ὅ». Μιά εὐφροσύνη, μιὰ ἱλαρὴ εἰκόνα γαλήνης καὶ μακαριότητος ξεχύνεται καὶ σκορπίζει τὴν ἀγαλλίαση καὶ εὐτυχία στὴ χειμωνιάτικη ἀτμόσφαιρα πού γαληνεύει τίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων τοῦ μόχθου καὶ καταπραίνει τὰ πάθη καὶ τοὺς καημούς τοῦ κόσμου. Εἶναι ἡμέρες τῆς χαρᾶς καὶ τῆς γιορτῆς. Χριστοῦγεννα-Πρωτοχρονιά. Σταθμοὶ σέ κάθε κύκλο τῆς ζωῆς πού λέγεται χρόνος. Σταθμοὶ γιὰ ξαπόσταμα καὶ κουράγιο. Γιὰ τὴν ἀνακωχή τῆς πίκρας καὶ τῆς χαρᾶς. Καὶ πάλι γιὰ ξεκίνημα πού βγάζει στὰ ψηλά.

Προηγείται ἡ ταπεινὴ φάτινη τῆς Βηθλεέμ κι ἀκολουθεῖ ὁ Ἅι-Βασίλης. Ὁ καινούργιος χρόνος ἔρχεται, -ἔτσι τόν θέλουμε νά ἔρχεται,- μέ δῶρα κι ἐλπίδες πολλές. Στὸ φτωχικὸ παμπάλαιο τζάκι τοῦ χωριοῦ ἢ στὸ ὑπερμοντέρνο... καλοριφέρ τῆς πόλης, τὰ παπουτσάκια τοῦ παιδιοῦ περιμένουν τὴν παραμονή τῆς Πρωτοχρονιαῆς τόν ἐκ Καισαρείας καλοκάγαθο ἐπισκέπτη.

Στὰ γραφικὰ σπιτάκια τοῦ χωριοῦ, ἐκεῖ ὅπου τα ξενόφερτα ἔθιμα δέν μπόρεσαν ἀκόμα νά μεταβάλλουν τίς σκέψεις καὶ τίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων, νά τοὺς στερήσουν τὴν ζεστασιά τῆς πίστες πού λάτρεψαν οἱ πατέρες τους, ἐκεῖ οἱ γιορταστικὲς αὐτές ἡμέρες ἔχουν μιὰ σεμνὴ γραφικὴ ὠραιότητα.

Σ' αὐτό τό ἀμόλευτο περιβάλλον τοῦ χωριοῦ ἀποζητᾶμε ἀκόμα τὴν εὐφρόσυνη αὐτὴ περίοδο τὴν γλυκιά θαλπωρὴ πού δίνει τό τζάκι. Ἐκεῖ τα βράδυα τοῦ Δωδεκαήμερου σάν ἔπεφτε τό βαθὺ σούρουπο κι ὁ παγωμένος ἀγέρας θρηνολογοῦσε μακρόσυρτα καὶ ἀσταμάτητα

στά γυμνοκλώναρα τοῦ κήπου, στήν παραστιά τριζοβολοῦσαν τά ξερά ἐλατήσια κούτσουρα καί παιγνίδιζαν πασίχαρα οἱ κίτρινες καί γαλάζιες φλόγες τῆς φωτιάς, στό παραγώνι, διπλωμένη στό χαμηλό σκαμνί της ἡ γιαγιά, αἰώνιο σύμβολο τοῦ παραμυθιοῦ, ἀνασκάλιζε τήν φωτιά καί τίς ἀναμνήσεις της καί ἱστοροῦσε, ὅλο ἱστοροῦσε στά παιδαρέλια πού τήν τριγύριζαν, γιά «πράγματα καί θάματα», γιά ξωτικά καί καλικάτζαρους, γιά μύθους καί δοξασίες τῶν ἡμερῶν καί ἱστορίες ἀπό τά περασμένα, κρατώντας ζωντανή τήν παράδοση καί τό τραγούδι τῆς Φυλῆς μας.

Γύρω ἀπό τήν Πρωτοχρονιά στρέφεται τό «Δωδεκαήμερο», οἱ ἅγιες ἡμέρες πού ἀρχίζουν ἀπό τά Χριστούγεννα καί τελειώνουν μέ τά Φῶτα. Τό Ἑλληνικό ἐορτολόγιο καί οἱ παραδόσεις τοῦ λαοῦ μᾶς δίνουν μιά ξεχωριστή θέση στό Δωδεκαήμερο, τά ἔθιμα τοῦ ὁποῖου εἶναι τόσο γραφικά καί ἰδιάζονται στήν Ἑλλάδα. Μολονότι ὅμως ἡ ἐορτάσιμη αὐτή περίοδος χαρακτηρίζεται κυρίως ἀπό τήν θρησκευτικότητά της, ἡ ἡμέρα τῆς Πρωτοχρονιᾶς ξεχωρίζει ἰδίως ὡς κοσμική γιορτή.

Τόσο στή Χώρα μας, ὅσο καί σ' ὅλο τόν κόσμο, ἡ Πρωτοχρονιά εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς μεγάλης χαρᾶς, πού πλημμυρίζει τίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων πού πανηγυρίζουν τόν ἐρχομό τοῦ Νέου Ἑτους. Ἡ Πρώτη αὐτή ἡμέρα τοῦ Καινούργιου Χρόνου ἀνατέλλει γεμάτη ἀπό ἐλπίδες καί ὑποσχέσεις γιατί κάθε Νέο Ἑτος θεωτεῖται ἀπ' ὅλους μας ἐλπιδοφόρο.

Οἱ ἄνθρωποι πιστεύουν ὅτι τά πράγματα θ' ἀλλάξουν πρὸς τό καλλίτερο κατά τήν διάρκεια τοῦ Χρόνου πού ἀρχίζει καί μέ αὐτήν τήν ἐντύπωση, πού δημιουργεῖ συναισθήματα χαρᾶς καί εὐχαρίστησης, ὑποδέχονται τήν Πρωτοχρονιά: «Ἀρχιμηνιά κι Ἀρχιχρονιά, ἀρχή καλός μας Χρόνος».

Αὐτό εἶναι τό πιό γνωστό ἄσμα τῶν Ἀγιοβασιλιάτικων καλάντων. Ὅμως κάθε περιοχὴ ἔχει καί τά δικά της κάλαντα, πού μάλιστα διαφέρουν καί ἀπό χωριό σέ χωριό, πού δίνουν ἓνα τοπικό γραφικό χρῶμα. Τό ἴδιο φυσικά συμβαίνει καί μέ τά ἄλλα ἔθιμα καί δοξασίες, πού παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία καί ξεχωριστή γραφικότητα. Πλῆθος εἶναι οἱ παραλλαγές. Γιατί ὅλες αὐτές οἱ ἐκδηλώσεις δέν εἶναι ἄσχετες πρὸς τό φυσικό καί κοινωνικό περιβάλλον, ἀλλά βρίσκονται σέ ἄμεση σχέση μέ αὐτό.

Ἐνα ἀπό τά πολλά διαδομένα ἔθιμα τῆς Πατρίδας μᾶς εἶναι ἡ Ἀγιοβασιλιάτικη κουλούρα, πού μέσα βρισκόταν καί τό ἀπαραίτητο νόμισμα, ἡ ἀσημένια δραχμή, τό φλουρί κ.λ.π. Οἱ κουλοῦρες εἶναι

ἀληθινὰ ἀριστουργήματα λαϊκῆς τέχνης. Θρησκευτικά σύμβολα, λουλούδια μέ ἓνα ἀπίθανο «καλλιτεχνικό» ἔνστικτο, μεταβάλλουν τό ζυμάρι σέ ἓνα, θά ἔλεγε κανεῖς, ἔργο τέχνης.

Τά παλιότερα χρόνια, ἀλλά καί σήμερα ἀκόμα σέ μερικά χωριά, οἱ κοπέλλες τά χαράματα παίρνουν γλυκά καί πηγαίνουν στά πηγὰδια τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ ἀφήνουν τήν προσφορά τοῦς λέγοντας: «Σάν τό ἀστήρευτο νερό, ἔτσι νά τρέχουν καί σέ μᾶς τά καλά στόν χρόνο πούρχεται.» Ἐπειτα γεμίζουν τίς βαρέλλες μέ νερό καί γυρίζουν στό σπίτι πάλι ἀμίλητες γιά νά πιούν ὅλοι το «ἀμίλητο νερό».

Γενικά, ἡ ἡμέρα τῆς Πρωτοχρονιάς, αὐτή καθ' ἑαυτή, εἶναι ἡ ἡμέρα ἐπισκέψεων καί εὐχῶν. Προσέχουν ἰδιαίτερα τότε πολλοί ἄνθρωποι πῶς θά περάσουν αὐτήν τήν ἡμέρα. Μιά παλιότερη, ἀλλά ἀκόμα καί σήμερα ἰσχυρή ἀντίληψη, ὑποστηρίζει ὅτι ὅπως θά περάσει κανεῖς τήν πρώτη ἡμέρα τοῦ χρόνου, ἔτσι περίπου θά περάσει καί ὅλον τόν ὑπόλοιπο χρόνο.

Ἄν δηλαδή βγεῖς κερδισμένος στά «χαρτιά» τήν Πρωτοχρονιά, τοῦτο σημαίνει ὅτι καί ὁλόκληρο τόν χρόνο θά βρίσκεσαι κερδισμένος. Θά ἔλεγε κανεῖς ὅτι ἡ ἀρχαία γνωμική παροιμία πού ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ ἀρχή εἶναι τό ἥμισυ τοῦ παντός» βρίσκει τήν ἡμέρα τῆς Πρωτοχρονιάς καί στίς ἀντιλήψεις πού τήν συνοδεύουν τήν ἰδεώδη κυριολεκτικά ἐφαρμογή της.

Γι' αὐτόν ἀκριβῶς τόν λόγο πολλοί προσέχουν αὐτήν τήν Πρώτη ἡμέρα τοῦ χρόνου νά μήν κλάψουν, οὔτε καί νά χάσουν τίποτα, οὔτε δανείζουν τό παραμικρό πράγμα σέ τρίτους γιατί φοβοῦνται ὅτι καί ὁλόκληρο τόν χρόνο ἐνδέχεται νά παθαίνει τίς ἴδιες ἀναποδιές. Δηλαδή νά χάνουν διαρκῶς, νά ἀποστεροῦνται χρήματα καί πράγματα πού ἴσως δέν πρόκειται νά ξαναπάρουν, τέλος νά περιπλέκονται σέ συνθῆκες πού θά προκαλοῦν μόνον δάκρυα. Ἀντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, τώρα ὅτι, σύμφωνα μέ μία τέτοια ψυχολογία, ἂν ὁ καταστημάτων ἀδιαφορήσει καί δέν πάει ν' ἀνοίξει τό κατάστημά του, ἐνδέχεται ὁ ρυθμός καί τό ὕφος τῆς πρώτης ἡμέρας νά προαιωνίζει καί κάποιον ὀριστικό κλείσιμο τοῦ καταστήματος μέσα στόν ἴδιο χρόνο. Γι' αὐτό κάθε Πρωτοχρονιά, πολλά ἀπό τά κεντρικά καταστήματα τῶν Ἀθηνῶν καί τοῦ Πειραιῶς, ὅπως ἀσφαλῶς καί τῶν ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδας, ἐνῶ παραμένουν κλειστά, ὥστόσο δέχονται μιά ξαφνική ἐπίσκεψη. Τό ἀφεντικό, ὁ ἰδιοκτήτης του

καταστήματος, ἔρχεται τέτοια χρονιάρα μέρα γιά νά καλημερίσει τό μαγαζί του καί νά εὐχηθεῖ τόν καινούργιο χρόνο νά εἶναι εὐτυχισμένος καί γιά τό μαγαζί καί γιά τόν ἰδιοκτήτη του.

Σέ πάρα πολλά σπίτια, τέτοια μέρα προσέχουν, ποιός θά εἶναι ἐκεῖνος πού θά ἔρθει καί θά πρωτομπεῖ στό σπίτι. Προσέχουν ἐπίσης, ἄν χρειαστεῖ νά βγοῦν ἔξω στήν αὐλή τους γιά νά ρωτήσουν κάτι τούς γείτονές τους, νά ἔχουν περιποιηθεῖ τό πρόσωπό τους καί νά μὴν εἶναι ἄνιφτοι, ἄρα ἐστίες νυκτερινοῦ μιάσματος.

Στά χωριά τῆς περιοχῆς μας, ἀλλά καί ἀλού, συνηθίζουν νά σπᾶνε ἓνα ρόδι καί νά ρίχνουν ἓνα λιθάρι πρωῒ-πρωῒ μέσα στό σπίτι καί νά λένε: «Σάν τό λιθάρι γεροί καί σάν τό ρόιδο γιομάτοι». Στήν εὐχή τούτη, πού τήν λένε συνοδεύοντας τό σπάσιμο τοῦ ροδιοῦ καί τό ρίξιμο τοῦ λιθαριοῦ, ἀναγνωρίζουμε τόν καημό τῆς φτωχολογιᾶς. Εὐχονται γεροσύνη σάν τό λιθάρι καί τσέπη γεμάτη «στομπωτή» σάν τό γεμάτο ρόιδο.

Ἰδιαίτερα λαχταριστή ἡ περίοδος τούτη γιά τόν παιδοκόσμο, πού βρίσκει τήν εὐκαιρία νά ξεχάσει γιά λίγο τίς σκοτοῦρες τοῦ θρανίου, νά δρέφει τίς ἀποκλειστικές συγκινήσεις καί τά φιλέματα τῶν καλοκυράδων ἀπό τά κάλαντα, νά μπολιάσει τίς ἄγνές ψυχές τους μέ τήν γλυκιά λαχτάρα καί τό τρυφερό μυστήριο τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ καλοκάγαθου ἀσπρομάλλη γέροντα, πούρχεται «ἀπό τήν Καισαρεία» φορτωμένος μέ χίλια δυό καλούδια.

Ἔτσι τόν θέλει ἡ λαϊκή παράδοση τόν Ἁι-Βασίλη, τόν Πατέρα τῆς ἐκκλησίας μας. Μπορεῖ τά ἔθιμα καί οἱ δοξασίες γιά τίς ἡμέρες τοῦ Δωδεκαήμερου νά διαφέρουν ἀπό περιοχή σέ περιοχή καί ἀπό χωριό σέ χωριό, ἀλλά σέ ὁλόκληρη τήν Ἑλλάδα κανεῖς ἄλλος ἅγιος δέν κατὰκτησε τήν λαϊκή ψυχή τόσο, ὅσο ὁ Μέγας Βασίλειος.

Ὁ λαός μᾶς ἔδωσε στά κάλαντα, στά ἔθιμα καί στίς παραδόσεις τοῦ ξεχωριστή θέση στόν πρόθυμο, τόν γεναιόδωρο, τόν γλυκύτατο ἀσπρομάλλη γέροντα τῆς Πρωτοχρονιάς, πού κάθε χρόνο μᾶς ἔρχεται ἀπ'τὴν Ἀνατολή μέ τόσες ἐλπίδες κρυμμένες στόν σάκο του, μαζί μέ τά παιγνίδια τῶν παιδιῶν, πού τούς εἶναι ὁ πιό ἀγαπημένος Ἅγιος.

ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΟΥ «ΚΑΡΤΕΡΙΑ»

Έχουν γραφτεί πολλές φορές στον τοπικό τύπο αλλά και τουτο τό περιοδικό έχει επίσης φιλοξενήσει την ναυμαχία της Άγκάλης στην σκάλα Σαλώνων με τή συμμετοχή του θρυλικού πολεμικού πλοίου «ΚΑΡΤΕΡΙΑ».

Τό «Καρτερία», τό πρώτο στην παγκόσμια ιστορία ατμόπλοιο πού πήρε μέρος σέ πολεμικές επιχειρήσεις, ένα πλοίο πού πολέμησε στην Έλληνική Έπανάσταση καί στή Ναυμαχία της Άγκάλης, ανακάλυψε ο αρχιτέκτων αναστηλωτής του ύπουργείου Πολιτισμού, Μιχάλης Λεφαντζής, στον ναύσταθμο της Σαλαμίνας.

Η έπιστημονική ανακοίνωση του εύρηματος έγινε σέ ειδική εκδήλωση τό βράδυ της Πέμπτης 21 Σεπτεμβρίου 2017 στον Ναύσταθμο σέ έπιλεγμένο κοινό.

Μεταξύ των παρευρισκομένων ή ήγεςία του Πολεμικού μας Ναυτικού, Πανεπιστημιακοί, εκπρόσωποι του Ύπουργείου Άμυνας καί του Ύπουργείου Έξωτερικών καί έπιλεγμένοι δημοσιογράφοι.

Ο Μιχάλης Λεφαντζής, εύρύτερα γνωστός από την αρχαιολογική ανακάλυψη στον Τύμβο Καστά της Άμφίπολης, μίλησε στους παρευ-

ρισκομένους για τό πώς έντοπίστηκαν τά μηχανικά μέλη του πολεμικού μας πλοίου, άναφέρθηκε στην ιστορία του «Καρτερία» και υπέδειξε πού μπορεί, κατά τή γνώμη του, νά βρίσκεται τό υπόλοιπο πλοίο.

Ό Μιχάλης Λεφαντζής στή σημαντική αυτή όμιλία άρχικά άναφέρθηκε μεταξύ άλλων και στά εξής :

Τό «Καρτερία», τό πρώτο στην παγκόσμια ιστορία άτμόπλοιο πού πήρε μέρος σέ πολεμικές επιχειρήσεις, τό γνωρίζουμε άπό τό πλήθος των ιστορικών καταγραφών τής νικηφόρας διαδρομής του στίς ναυτικές επιχειρήσεις των τελευταίων χρόνων τής έλληνικής επανάστασης (1826-1828), αλλά και άργότερα τής ένεργού του δράσης στην Καποδιστριακή περίοδο.

Τά άπτά όμως στοιχεία τεκμηρίωσης πού σώζονται, 200 χρόνια μετά άπό τήν σημαντικότετη πολεμική δράση του θρυλικού πλοίου, είναι έλάχιστα:

Τά άρχικά κατασκευαστικά σχέδια τής ξύλινης κορβέτας του ναυπηγείου Brent Shipyard Deptford-on-Thames στό Λονδίνο τό 1825, οί άποσπασματικά δημοσιευμένες μελέτες του Λόρδου Thomas Cochrane και του Alexander Galloway για τά μηχανικά μέρη του πλοίου και χειρόγραφες σημειώσεις τής έπισκευής πού κατέστησε τελικά τό «Καρτερία» λειτουργικό και άξιόμαχο, άπό τόν πλοίαρχο Frank Abney Hastings.

Ή εικόνα του πλοίου μέσα άπό τούς πίνακες και τίς γκραβούρες τής έποχής, όπως και τό αυθεντικό ξυλόγλυπτο άκρόπρωρό του (πού

βρίσκεται στο Έθνικό Ιστορικό Μουσείο), έχει οδηγήσει τούς μελετητές σέ σειρά αναπαραστάσεων του κελύφους του πλοίου, δίχως όμως νά επιλύεται, τόσο ιστορικά όσο καί τεχνικά, τό ζήτημα τής προσαρμογής τής πρώτης ατμομηχανής σέ μεγάλο πλήρως επανδρωμένο ξύλινο πολεμικό πλοίο μέ πανιά, ικανό γιά επιχειρήσεις στήν ανοιχτή θάλασσα καί ὄχι γιά λέμβους καί μικρά ποταμόπλοια, ὅπως συνέβαινε ἀπό τό 1805 μέχρι τό 1824.

Ἡ νέα ἔρευνα

Ἡ σύγχρονη ἔρευνα γιά τμήματα τής μηχανής τοῦ «Καρτερία», ξεκίνησε μᾶλλον ἀναπάντεχα τόν Ἀπρίλιο τοῦ 2017, ὅταν μου ζητήθηκε ἀπό τήν Διοίκηση τοῦ Ναυστάθμου Σαλαμίνας, νά ἐπικαιροποιήσω μιᾶ Τεχνική Ἐκθεση πού ἐκπόνησα κατὰ τήν θητεία μου ὡς Στρατεῦσιμος Κελευστής στόν Ναύσταθμο τό 1998, γιά τήν ἀρχιτεκτονική ἀποκατάσταση τοῦ κτιρίου τής Κίνησης Λιμένος, κατασκευασμένου στό δεύτερο μισό του 19ου αἰῶνος.

Στή συνέχεια παρουσίασε λεπτομερῶς τίς οἰκοδομικές φάσεις τοῦ Κτιρίου τής Κίνησης τοῦ Λιμένος Σαλαμίνας ὅπου ἐκεῖ ἀναφέρει:

Α' Οἰκοδομική Φάση (1883)

Β' Οἰκοδομική Φάση (1891)

Γ' Οἰκοδομική Φάση (1911)

Δ' Οἰκοδομική Φάση (1941)

Ε' Οἰκοδομική Φάση (1970)

Στ' Οἰκοδομική Φάση (1998)}

Στό δυτικό ἄκρο τοῦ κτιρίου τής Κίνησης Λιμένος, βρίσκεται ἐνσωματωμένος κυλινδρικός λέβητας ατμομηχανής τής περιόδου τοῦ 1820, ὁ ὁποῖος σήμερα χρησιμοποιεῖται ἀκόμη, ὡς δεξαμενή καυσίμων.

Διακρίνονται ὁ κιβωτιόσχημος λέβητας τοῦ «Καρτερία» (μοντέλο Cochran – Galloway), ὁ ἀρχαιότερος σωζόμενος λέβητας διεθνῶς καί ἀκριβῶς δίπλα ἓνας ἀπό τούς πρωϊμότερους κυλινδρικούς λέβητες, ὁ δεύτερος λέβητας τοῦ «Ἐπιχειρήσεις» ἀπό τόν Galloway.

Στόν λέβητα σώζονται οἱ σειρές ἡλων πού ὑποδηλώνουν τήν ἀκτινωτή διάταξη τῶν ἐσωτερικῶν του ἐνισχυτικῶν ἐλασμάτων, χαρακτηριστικό του σχεδίου τοῦ Alexander Galloway, ὁ ὁποῖος στό ἰδιόκτητο ἐργοστάσιο παραγωγῆς ὑφασμάτων πού εἶχε, χρησιμοποίησε γιά πρώτη φορά τέτοιους λέβητες τό 1825, μέ διάμετρο 2.10μ. καί μήκος 6.20μ καί 8.20μ. ἀντίστοιχα.

Ὁ λέβητας στήν Κίνηση Λιμένος, ἔχει μήκος 8. 20μ. καί ἀποτελεῖ τό ἐνισχυμένο μοντέλο τής σειρᾶς.

Ἡ πρώτη πειραματική χρήση κυλινδρικοῦ λέβητα ἀπὸ τὸν Gallo-way σέ λέμβους καί πλοιάρια μικρῆς κλίμακας, ξεκινάει πολὺ νωρὶς, κυρίως σέ βασιλικές παραγγελίες τῶν βόρειων χωρῶν, ὅπως τῆς Δανίας, τὸ 1820.

Ἡ σπάνια περίπτωση τῆς τοποθέτησης ἐνισχυτικῶν ἤλων στὸν κορμό τῶν στύλων πού βρέθηκαν στὴν Κίνηση Λιμένος, ὅπως καί ἡ μικρὴ ἀλλὰ αἰσθητὴ κύρτωση τῶν ἄκρων τῶν δοκῶν, ὁδήγησε στὸ συμπέρασμα, πὼς στὴν δεύτερη χρήση τους, εἶχαν μετατραπεῖ σέ φέροντα στοιχεῖα ἀτμομηχανῆς πλοίου τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ 19ου αἰώνα.

Πιὸ συγκεκριμένα, βάσει καί τῶν μηχανολογικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ὕλικου αὐτοῦ, φαίνεται ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἀτμοκίνητο τροχήλατο ξύλινο πλοῖο στὸ ὁποῖο τοποθετήθηκαν σιδηροὶ νομεῖς καί μεταλλικὸ πλαίσιο στὸν χώρο τοῦ μηχανοστασίου τοῦ γιὰ τὴν στήριξη τοῦ ἄξονα τῶν πλευρικῶν τροχῶν τοῦ.

Τὸ δεξιὸ καί τὸ ἀριστερὸ σκέλος τοῦ ἄξονα τῶν τροχῶν λειτουργοῦσε ἀνεξάρτητα, ἦταν πακτωμένο σέ διπλὴ σιδηρᾶ δοκὸ, ἡ ὁποία δὲν ἐφαπτόταν στὰ πλευρικά τοιχώματα τοῦ πλοίου πρὸς ἀποφυγὴ τῶν διατοιχισμῶν καί στηριζόταν μόνον σέ ὀκτῶ στύλους, ἐδραζόμενους σέ ἐνισχυμένη σιδηρᾶ βάση στὸ κατώτερο τμήμα τῆς γάστρας τοῦ πλοίου.

Ὑπολογίζοντας τὴ στρέψη πού δεχόταν ἡ δοκὸς ἀπὸ τοὺς τροχοὺς κατὰ τὴν κίνησή τους στὸ νερό, κατέστη μετρήσιμη καί ἡ ἰσχυρὴ κάμψη πού δεχόντουσαν οἱ ὑψηλόκορμοι σιδηροὶ στύλοι κατὰ τὴν λειτουργία τῆς ἀτμομηχανῆς.

Ἡ ἤλωση, τὸ «κάρφωμα» τῶν κορμῶν τῶν κούφινων στύλων, ἐνδέχεται νὰ ὑποδηλώνει καί τὴν τοποθέτηση ξύλου ἢ ἄλλου ὕλικου πλήρωσης στὸ ἐσωτερικὸ τους, γιὰ τὴν περαιτέρω ἐνίσχυσή τους.

Ὅλα αὐτὰ τὰ πρωτόλεια μέτρα προστασίας καί ἐνίσχυσης σιδηρῶν μονάδων, δηλώνουν ἀκριβῶς, τὴν ἐσπευσμένη καί ἐν μέρει ἄστοχη προσαρμογὴ τῶν δομικῶν τμημάτων ἐνὸς βιομηχανικοῦ κτιρίου σέ ἓνα ξύλινο πλοῖο.

Βέβαια, ἂν ἀναλογιστοῦμε τὴν τεχνογνωσία τῆς ἐποχῆς, θὰ κατανοήσουμε τίς ἀνυπέρβλητες καί πολυπαραμετρικὲς δυσκολίες ἐνός τέτοιου ἐγχειρήματος, ἐνός ἀπαράμιλλου τεχνολογικοῦ ἄλματος μέσα στὴν βιομηχανικὴ ἐπανάσταση.

Μιὰ τέτοια περίπτωση καί μάλιστα ἡ πρώτη στὴν παγκόσμια ἱστορία, ἦταν αὐτὴ τῶν δύο τροχήλατων ἀτμοκίνητων πλοίων πού ἤρθαν στὴν ἐπαναστατικὴ Ἑλλάδα κατὰ τὴν περίοδο 1826-1828, τοῦ «ΚΑΡΤΕΡΙΑ» καί τοῦ «ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΣ».

Είναι γνωστό ότι οι Cochrane και Galloway σχεδίασαν την πρώτη παραγγελία συνολικά έξι πειραματικών ατμοκίνητων πλοίων για την ελληνική επανάσταση, με χρήματα από το δεύτερο επαναστατικό δάνειο της Ελλάδας.

Τελικά, μόνο δύο από αυτά έφτασαν εδώ: αρχικά το «Καρτερία» τον Σεπτέμβριο του 1826 με την έντατικότετη προσπάθεια του πλοιάρχου του Frank Hastings και αργότερα το «Επιχειρήσις», το 1827.

Από τα καταγεγραμμένα γενικά χαρακτηριστικά των πλοίων, γνωρίζουμε ότι διέθεταν μηχανή Boulton – Watt και κιβωτιόσχημους λέβητες Cochrane- Galloway, χωρίς όμως να υπάρχει ακριβής σχεδιαστική τεκμηρίωση αυτού του υλικού.

Τά πέντε μεταγενέστερα τροχήλατα ατμόπλοια που κατασκευάστηκαν την πενταετία 1835-1845 στον Ναύσταθμο του Πόρου, δέν διέθεταν αυτόν τον τύπο μηχανής και λέβητα, όπως και λίγο αργότερα, τα πρώτα μεταλλικά πλοία με προπέλα, είχαν έντελως διαφορετική διάταξη μηχανοστασίου.

Τά σχέδια κατασκευής του «Καρτερία», της τετρακάταρτης ξύλινης κορβέτας του ναυπηγείου Brent σε συνεργασία με τους Cochrane και Galloway, περιγράφουν μόνο τον άδειο χώρο του μηχανοστασίου χωρίς περαιτέρω λεπτομέρειες, στά όποια φαίνεται ο καταμερισμός των χώρων του πλοίου σε τρία διακριτά τμήματα, όπου στο μεσαίο, θά τοποθετούνταν πλήρως απομονωμένη, ή μηχανή.

Οί διορθώσεις και έπισκευές που κατέγραψε στά σχέδια αυτά με το μολύβι του ό Hastings λίγο αργότερα, δηλώνουν με λίγη παρατηρητικότητα, τά τεράστια τεχνικά προβλήματα που είχαν ανακύψει στό πλοίο κατά την προσαρμογή της μηχανής, ή όποια προερχόταν από τό έργοστάσιο του Galloway.

Όπως φαίνεται, τό μεγαλύτερο πρόβλημα ήταν τό διάφορο ύψος των στύλων που στήριζαν τούς πλευρικούς τροχούς με αυτό του χώρου της μηχανής του πλοίου.

Η Brent είχε κατασκευάσει έσωτερικό χώρο για στύλους ύψους 2.85μ. και αυτοί που έφερε να προσαρμόσει ό Galloway ήταν 3. 64μ., οδηγώντας στην μεταλλαγή της κατασκευής του άνωτερου τμήματος των πλευρών του πλοίου και την τοποθέτηση των τροχών 1,00μ. ψηλότερα, με άποτέλεσμα μόνο ένα τμήμα 0.40μ από τά πτερύγια τους, να εισάγεται στό νερό.

Τό πλοίο θεωρήθηκε «άχρηστον» από τούς σχεδιαστές του και τέθηκε έκτός της παραγγελίας του δανείου, ως τό πρώτο δοκιμαστικό μοντέλο.

Ἡ ἐμφανής καθυστέρηση στήν κατασκευή τῶν πλοίων καί τά καταγεγραμμένα ἀτυχήματα κυρίως στούς λέβητες, ὁδήγησαν τόν φιλέλληνα Hastings μετά ἀπό προτροπή τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια, νά ἀναλάβει τό «ἄχρηστο» πλοῖο καί μέ δικά του χρήματα, νά τό ἐπισκευάσει καί νά τό φέρει ὁ ἴδιος στήν Ἑλλάδα ὡς δικό του πλοῖο.

Ὁ Hastings προσθέτει ἰστία, αὐξάνει καί ἰσοκατανέμει ἐκ νέου τα φορτία ἀγωνιζόμενος νά ζυγοσταθμίσει τήν τροπίδα τοῦ πλοίου καί βυθίζει τήν ἴσαλο γραμμή κατά 0.30μ., ἔτσι ὥστε τά πτερύγια τῶν τροχῶν νά βυθίζονται περισσότερο στό νερό.

Ἐπικαλύπτει μέ σιδηρᾶ ἐλάσματα τόν ἐσωτερικό χώρο τοῦ μηχανοστασίου καί σχεδιάζει τά κανόνια, τίς καρονάδες τῶν 68mm, μέ τήν προδιαγραφή νά ἀντέχουν στήν ἐντατική χρήση πυρωμένων βλημάτων.

Ἡ μηχανή τοῦ «Καρτερία» δέν παρουσιάστηκε ποτέ στήν δημοσιότητα, διότι οἱ Cochrane καί Galloway εἶχαν κατηγορηθεῖ ἀπό τό 1826 γιά κλοπή πνευματικῆς ἰδιοκτησίας τῆς μηχανῆς τοῦ «Novelty» ἀπό τούς Braithwait καί Ericsson.

Μονάχα στό τέλος τῆς δικαστικῆς διαμάχης, τό 1830, παρουσιάζονται τά σχέδια «...ἐνός ἀτμόπλοιου...» ἀπό τόν Elijah Galloway, τά ὁποῖα ὅπως καταλαβαίνουμε πιά, εἶναι ἡ «ἀνώνυμη» ἀπόδοση τοῦ ἀκριβοῦς ἐξοπλισμοῦ τοῦ «Καρτερία» καί τοῦ «Ἐπιχείρησις».

Τοποθετώντας ὅλα τα σχέδια ὑπό κλίμακα καί συγκρίνοντας τά ἐπί μέρους χαρακτηριστικά τους, καταλαβαίνουμε πῶς ἀναπαριστοῦν τόν ἴδιο τύπο πλοίου καί πῶς τό σχέδιο τοῦ Elijah Galloway εἶναι τό πληρέστερο σχεδιαστικά, ἀφοῦ περιέχει τούς στύλους καί τίς δοκούς τῶν τροχῶν μέσα στό μηχανοστάσιο.

Τό ὕψος τῶν στύλων εἶναι ὄντως 3,64μ. καί τό μήκος τῶν δοκῶν εἶναι 5,44μ. ὅπως καί στά στοιχεῖα πού συναντήσαμε στήν Κίνηση Λιμένος, ἐπιβεβαιώνοντας τήν ταύτιση τοῦ ὕλικου πού διαθέτουμε, μέ αὐτό τῆς «Καρτερίας» καί τῆς «Ἐπιχείρησις».

Πέραν τῶν ὀκτῶ στύλων πού στήριζαν τούς πλευρικούς τροχούς, τά πλοῖα διέθεταν καί ἕναν πιό κοντό στύλο, ὕψους 3. 00μ. τοποθετημένο ἀνάμεσα στά πιστόνια τῆς μηχανῆς, δηλαδή στό σύνολο 9, ὅσοι εἶναι ἀκριβῶς καί οἱ στύλοι στό κτίριο τῆς Κίνησης Λιμένος.

Μιά ἐκπληξη πού μᾶς ἐπιφύλαξε ὁ σημερινός ἰστός τῆς σημαίας τοῦ Ναυστάθμου, ἢ ἄλλιῶς ὁ ἰστός ἀπό τό βρίκιον «Ἄρης» τοῦ Τσαμαδοῦ, τό πρῶτο πλοῖο τῆς ἐπανάστασης, εἶναι ὅτι στηρίζεται σέ 5 ἐπιπλέον σιδηροῦς στύλους ὅπως αὐτοί τῆς Κίνησης Λιμένος, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας πιό κοντός.

Ο εξαιρετικός συμβολισμός της συνύπαρξης του καταρτιού του «Άρη» με τους στύλους του «Καρτερία», μάς υποδεικνύει ότι οι άνθρωποι του Ναυτικού το 1921, έποχή που βυθίστηκε τιμητικά ο «Άρης» ενόσω είχε έντονα προταθεί να «έντοιχιστεί» σέ κτίριο του Ναυστάθμου, γνώριζαν τά κομμάτια του «Καρτερία» και τό σημείο στό όποιο είχε τοποθετηθεί μέσα στόν Ναύσταθμο, τό 1890.

Ο πρώτος κιβωτιόσχημος λέβητας πολεμικού πλοίου στήν παγκόσμια ιστορία

Παρόλη τήν χαρά γιά τήν ταύτιση τό ύλικού πού προαναφέρθηκε, τά έρωτήματα έγιναν όλο και περισσότερα γιά τά δύο πλοία.

Κατά τήν εξέλιξη της έρευνας κατέστη σαφές, ότι ο Elijah Galloway τό 1830, «τοποθετεί» στό σχέδιό του κυλινδρικούς λέβητες, ενώ οι Cochrane και Galloway στό «Καρτερία» τοποθετούν δύο «κιβωτιόσχημους» πειραματικούς λέβητες μέ τήν τροφοδοσία καυσίμου από τήν όροφή.

Η τεχνική περιγραφή αυτού του λέβητα, άποτελεί και τόν πυρήνα της δικογραφίας γιά τήν κλοπή πνευματικών δικαιωμάτων πού προαναφέρθηκε.

Ο λέβητας αυτός δημοσιεύεται ανεξάρτητα μετά τό πέρας της δίχης και ήταν ως τώρα, τό μόνο διαθέσιμο στοιχείο τεκμηρίωσης, μέχρι πού ο Διοικητής του Ναυστάθμου Σαλαμίνος κ. Μπαμπλένης, μέ ένημερώνει πως υπάρχει μία παλαιότατη δεξαμενή νερού πλησίον του Διοικητηρίου.

Πράγματι βλέπω μία περίεργη, σιδηρά κιβωτιόσχημη κατασκευή πού έχει μετατραπεί σέ δεξαμενή, «καρφωτή» μέ ήλους, τεχνολογικά σύγχρονη μέ τά προαναφερθέντα εύρήματα, στηριζόμενη σέ ακόμα 4 σιδηρούς στύλους.

Όπως αποκαλύφθηκε, αυτή ή δεξαμενή, είναι ο παλαιότερος σωζόμενος κιβωτιόσχημος λέβητας πολεμικού πλοίου, γεγονός πού πιστοποιείται από δύο σημαντικά στοιχεία: Τό σχέδιο και τήν περιγραφή του λέβητα από τούς ίδιους τους Cochran και Galloway σέ δημοσίευση του 1830 και στό ότι τό πρώτο τροχάλατο άτμόπλοιο πού οι ίδιοι είχαν σχεδιάσει τό 1824 γιά τήν επανάσταση στήν Χιλή μέ τό όνομα «Valparaiso», διέθετε λέβητες αυτού του τύπου, οι όποιοι έξερράγησαν.

Ένα λίγο μεταγενέστερο αντίγραφό τους σέ άμερικανικά ποταμόπλοια, άποτυπώνεται σέ σχέδια και μακέτες από τούς μελετητές, ενώ τό μόνο σωζόμενο μέχρι τώρα παράδειγμα κιβωτιόσχημου λέβητα μέ κάποιες αλλαγές, είναι αυτό του τροχάλατου άτμόπλοιου

«Mary Ann», τοῦ 1835, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ τό βασικό καί σημαντικότερο ἔκθεμα ἑνός μεγάλου μουσείου στήν Αὐστραλία σήμερα.

Ὁ σωζόμενος κιβωτιόσχημος λέβητας τοῦ Ναυστάθμου, εἶναι ἓνας ἀπό τοὺς δύο του «Καρτερία», διότι ὅπως ἀναφέρεται στίς πηγές, μόνο ὁ ἓνας λέβητας τοῦ πλοίου εἶχε καταστραφεῖ ὀλοσχερῶς.

Ἀντίθετα, στό «Ἐπιχείρησις» ἔγινε ἀντικατάσταση καί στοὺς δύο λέβητές του πρὶν φθάσει στήν Ἑλλάδα τό 1827, ἀφοῦ οἱ δύο ἀρχικοὶ ἐξερράγησαν ἀπὸ τίς πρῶτες μέρες τοῦ ταξιδιοῦ.

Ὁ Galloway γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, χρησιμοποίησε στήν ἀντικατάσταση τό δικό του δοκιμασμένο σχέδιο κυλινδρικοῦ λέβητα καί ὄχι αὐτό πού εἶχε σχεδιάσει μέ τόν Cochran.

Λόγω τοῦ κακοῦ προηγούμενου τῆς πρώτης παραγγελίας, ὅπου παραδόθηκαν μόνο δύο πλοῖα ἀπὸ τὰ ἕξι (ἐκ τῶν ὁποίων ἡ «Καρτερία» εἶχε κιόλας τεθεῖ ἐκτός παραγγελίας), ἀλλὰ καί γιὰ τόν σημαντικὸ λόγο ὅτι ὁ γιός τοῦ Alexander Galloway, τὴν ἴδια ἐποχὴ τῆς παραγγελίας ἦταν ὁ βασικὸς συνεργάτης τοῦ Ἱμπραήμ τῆς Αἰγύπτου, ὀνομαζόμενος καί Galloway Bey, οἱ σχέσεις τῶν κατὰ τὰ ἄλλα πρωτοπόρων μηχανικῶν μέ τὴν Ἑλλάδα, ἔχουν διακοπεῖ.

Ἐπομένως, μέ δεδομένο το ὅτι τό ἐλληνικὸ κράτος δέν ἔκανε ποτέ ξανά παραγγελία λεβήτων καί μηχανῶν ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία τῆς οἰκογένειας Galloway, ὁ κυλινδρικός λέβητας πού βρίσκεται ἐνσωματωμένος στό κτίριο τῆς Κίνησης Λιμένος, εἶναι ὁ λέβητας τῆς «Ἐπιχείρησης» καί ὁ κιβωτιόσχημος λέβητας εἶναι τοῦ «Καρτερία».

Ἡ ἀλλαγὴ τῆς θέσης τοῦ πηδαλίου καί τό ἰδιαίτερο ἀκρόπρωρο τῆς «Καρτερίας»

Τό «Καρτερία», στίς διάφορες ἀναπαράστασεις του, τόσο στά γνωστά σέ ὅλους δημοσιευμένα μοντέλα μέ μικρὲς παραλλαγές, ὅσο καί στοὺς πίνακες ἀλλὰ καί τίς γκραβοῦρες τοῦ Krazeisen, ἔχει ἀρκετές ἰδιαιτερότητες ὡς πλοῖο, ἐξαιτίας τῆς πειραματικῆς προσαρμογῆς τῆς ἀτμομηχανῆς σέ αὐτό, μέ πρωταρχικὴ αὐτὴ τῆς τοποθέτησης τοῦ πηδαλίου σέ ὑπερυψωμένο χῶρο ἀνάμεσα στοὺς τροχοὺς, πού βρίσκονται πρὸς τό πλωραῖο 1/3 τοῦ πλοίου, ἐξαιτίας τῆς ἑλλειψῆς ὀρατότητας πού θὰ εἶχε ἡ τιμονιέρα τοῦ πλοίου ἀπὸ τὴν πρύμνη.

Μιά ἄλλη ἰδιαιτερότητα, ἐντοπίζεται στό ἐξαιρετικὸ ξυλόγλυπτο ἀκρόπρωρό του πού ἐκτίθεται σήμερα στό Ἐθνικὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο καί τό ὁποῖο ἀναπαριστᾷ ἀρχαῖο πολεμιστὴ, πιθανότατα μακεδόνα, μέ λινοθώρακα καί κράνος, ὁ ὁποῖος στό δεξιὸ χέρι κρατᾷ σπαθί, ἐνῶ τό ἀριστερό προτάσσει ἓνα ἐπίμηκες ἀντικείμενο πού θὰ μπορούσε νὰ εἶναι δόρυ ἢ ράβδος.

Σέ μιά από τίς γκραβούρες τοῦ Krazeisen φαίνεται ὅτι εἶναι στρατηγική ράβδος λόγω τοῦ μήκους της.

Το γλυπτό μελετᾷ ὁ ἀρχαιολόγος Antonio Corso, σέ μιά προσπάθεια περαιτέρω ἐρμηνείας του, ἀφοῦ τό ὄνομα «Καρτερία» δέν συνδυάζεται μέ τό θέμα τοῦ ἀκρόπρωρου.

Ἡ ἐρμηνεία ὡς πρὸς τό ὄνομα, πρέπει νά προέρχεται ἀπό τήν Καρτερία στόν «Τίμωνα» τοῦ Λουκιανοῦ, ἀγαπημένο θέμα τῶν Βρετανῶν λογίων ἀπό τόν 16ο αἰώνα.

Ἡ ἱστορία τοῦ φτωχοῦ Τίμωνα πού ἀποκτᾷ τόν Πλοῦτο μέ ἐπέμβαση τοῦ Δία, ὡς ἐπιβράβευση γιά τήν Καρτερία του καί τό ὅτι ὅλοι ὅσοι τόν χλεύαζαν, μεταστρέφονται καί γίνονται κόλακες του, εἶναι μᾶλλον μιά μεταφορά, τῆς ἀντιμετώπισης τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς ἐποχῆς στήν μόλις ἐπαναστατημένη, μικρή Ἑλλάδα.

Οἱ πρωταγωνιστές τῆς ἱστορίας τῆς «Καρτερίας»

Ὁ Λόρδος Cochran, παρότι εἶναι ὁ βασικός συντελεστής τοῦ ἀρχικοῦ σχεδιασμοῦ τοῦ πλοίου, δέν μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ἰδιαίτερα ἀποτελεσματικός: ἐγκατέλειψε ἐν τῇ γενέσει τό μόνο πλοῖο τοῦ ἐπαναστατικοῦ δανείου πού πολέμησε στήν ἐλληνική ἐπανάσταση χαρακτηρίζοντάς το «ἄχρηστον», σέ ἀντίθεση μέ τόν Hastings πού μέ τήν ἐπιμονή του καί μόνο το καθιστά λειτουργικό.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, μετά τήν καταστροφή τῆς φρεγάττας «Ἑλλάς» ἀπό τόν Μιαούλη στόν Πόρο, χρησιμοποιεῖ τό «Καρτερία» ὡς τό ἐπίσημο πλοῖο τοῦ Κυβερνήτη καί ὀρκίζει τοὺς Cochran καί Hastings ὡς ὑπευθύνους του πρῶτου Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ τῆς Ἑλλάδας.

Ὁ θάνατος τοῦ Hastings τό 1828 στό Ἴόνιο, ὅπως καί ἀργότερα ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια, ἀλλάζουν τήν ἀντιμετώπιση στό «Καρτερία» καί τό «Ἐπιχειρήσις».

Ὁ Ὄθωνας θεωρεῖ τά δύο πλοῖα κατάλοιπα τῆς Καποδιστριακῆς περιόδου, τῆς ὁποίας τήν μνήμη θέλει νά σβήσει.

Στούς καταλόγους τῶν πλοίων τοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ τοῦ 1831, τό ἐξάχρονο πλοῖο χαρακτηρίζεται γιά μιά ἀκόμη φορᾶ «ἄχρηστον», ἐνῶ ἀναφέρονται οἱ ἀτυχεῖς προσπάθειες δύο ἀγγλων μηχανικῶν, νά τό ἐπισκευάσουν στόν Ναύσταθμο τοῦ Πόρου. Ἐκτοτε κυριαρχεῖ σιγή καί λήθη γιά τό πού κατέληξε τό πλοῖο.

Τό «Καρτερία» καί ἡ Κίνηση Λιμένος

Σήμερα, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἔχουμε βρεῖ τήν ἄκρη τοῦ νήματος: Ἐπὶ Γεωργίου Α΄, τό 1891, σιδηρά τμήματα τοῦ πλοίου ἐντοιχίζονται στήν Κίνηση Λιμένος τοῦ νέου Ναυστάθμου Σαλαμίνας καί

τό πλοῖο, σάπιο καί σέ κακή κατάσταση, βυθίζεται σέ κάποιο σημεῖο στήν εὐρύτερη περιοχή.

Σέ παλαιότατο φωτογραφικό ὑλικό πρό τοῦ 1883, ἔμπροσθεν τοῦ σημείου πού θά κατασκευασθεῖ ἡ Κίνηση Λιμένος, βρίσκονται τρία πλοῖα: τό ἀριστερό ταυτίζεται μέ τόν Ἄρη τοῦ Τσαμαδοῦ καί τό δεξιό σέ ἐπαφή μέ τόν νοτιοανατολικό προβλήτα τοῦ Ναυστάθμου, διακρίνεται τό ἀκρόπρωρο τοῦ «Καρτερία».

Σέ ἄλλη φωτογραφία τῆς ἰδίας περιόδου, ἓνα τροχήλατο ἀτμόπλοιο μέ τέσσερα κατάρτια καί ἐμφανές ὑπερυψωμένο δωμάτιο ἀνάμεσα στούς τροχούς πού βρίσκονται πρὸς τό πλωραῖο 1/3 τοῦ πλοίου, δέν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τό «Καρτερία».

Σέ φωτογραφία τῆς δεκαετίας τοῦ 1891, ἀπὸ ἀερόστατο, βλέπουμε τό κτίριο τῆς Κίνησης Λιμένος ἰσόγειο καί μπροστά του τό ἴδιο τροχήλατο πλοῖο μέ ἱκριώματα (σκαλωσιές) στό σημεῖο τῶν τροχῶν. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἱστορική στιγμή τῆς ἀφαίρεσης τῆς μηχανῆς τοῦ «Καρτερία», ἀπὸ τό ξύλινο πλοῖο, ἔτσι ὥστε τό ὑλικό νά ἐνσωματωθεῖ στό κτίριο.

Τά σημεία στά ὁποῖα βρέθηκαν τά προαναφερθέντα κομμάτια τῶν δύο πλοίων, ἐκτείνονται ἀπὸ τό κτίριο τῆς Κίνησης, μέχρι καί τήν κορυφή τοῦ λόφου τοῦ Διοικητηρίου.

Ἡ σχηματοποίηση τοῦ ἀρχικοῦ περιγράμματος τοῦ νοτιοανατολικοῦ προβλήτα στήν περιοχή αὐτή, μᾶς ὑποδεικνύει ὅτι τό σκαρί τοῦ ἑνός ἀπὸ τά δύο πλοῖα, δέν θά πρέπει νά βρίσκεται πολύ μακριά.

Ἦταν ἄλλωστε συνηθισμένο νά χρησιμοποιοῦνται παλαιά πλοῖα ὡς ὑπόβαθρο γιά τίς θεμελιώσεις στούς προβλήτες τοῦ Ναυστάθμου, ὅπως καταγράφεται στήν περίπτωση τοῦ πλοίου «Ἀφρόεσσα».

Πράγματι, ὑπάρχει κάποιο σημεῖο πρὸς διερεύνηση.

Παρότι ἡ εὐρύτερη περιοχή πλησίον του κτιρίου τῆς Κίνησης πρὸς τόν προβλήτα ἔχει ὑποστεί ἐκτεταμένες καθιζήσεις, ὑπάρχει ἓνα τμήμα πού φαίνεται νά διαφέρει καί ξεχωρίζει ἀκόμα καί στήν σύγχρονη ἀεροφωτογραφία.

Τό τμήμα ἔχει διαστάσεις 39.00 X 8.50μ. καί στό βόρειο ἄκρο του, διακρίνεται ἡ γνώριμη κυρτή πρυμναία περιμετρική χάραξη ἑνός πλοίου.

Ὑπάρχει μεγάλη πιθανότητα τό «Καρτερία» ἢ τό «Ἐπιχειρήσεις» νά ἔχει βυθιστεῖ στό σημεῖο αὐτό γεμισμένο μέ πέτρες καί περιβαλλόμενο ἀπὸ ἀργολιθοδομή.

Μιά γεωφυσική διασκόπηση, ἢ ἀκόμα καί μιά μικρή τομή θά μπορούσε νά τό ἐπιβεβαιώσει.

Τό κτίριο τῆς Κίνησης Λιμένος, ἔχει λειτουργήσει ἀδιάλειπτα ὡς ἓνα ἀπό τά σημαντικότερα κτίρια τοῦ Ναυστάθμου, ἀπό τό 1883, μέχρι σήμερα.

Ὁ φέρων ὀργανισμός τοῦ κτιρίου ἔχει ἀρκετά δομικά καί στατικά καί γεωτεχνικά προβλήματα, δεδομένης τῆς φθορᾶς καί τῆς πολυετοῦς καταπόνησης τῶν δομικῶν ὑλικῶν του.

Ἡ σημασία του ὡς μνημείου εἶναι πολύ μεγάλη, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν τμημάτων τοῦ «Καρτερία» καί τοῦ «Ἐπιχειρήσεις» πού βρίσκονται ἐνσωματωμένα σέ αὐτό πιθανότατα καί γιά συμβολικούς λόγους.

Ἡ ἐκπόνηση τῶν βασικῶν τεχνικῶν μελετῶν γιά τήν στερέωση καί ἀποκατάσταση τοῦ μνημειακοῦ αὐτοῦ συνόλου, ὅπως καί τό ἴδιο το ἐγχείρημα τῆς συντήρησης καί ἀναστήλωσής του ἀλλά καί ἀνάδειξής του ὡς χώρου μνήμης τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ, θά εἶναι πιστεύω ἡ καλύτερη στρατηγική ἐπιλογή γιά τήν διαχείρισή του στό μέλλον.

Γιά τήν ἐπιμέλεια Ι.Γ.Ρ.

Μάχη τῆς Ἀμπλιανῆς 14 Ἰουλίου 1824

Τοῦ Γεωργίου Ζοῦμα

Κυρίες καί κύριοι

Ἀνταμώσαμε σήμερα ἐδῶ γιά νά τιμήσουμε μαζί τα 190 χρόνια ἀπό τήν μεγάλη μάχη τῆς Ἀμπλιανῆς, μεγάλης, ἀλλά καί ἀδικημένης, ἀπ' τήν Ἱστορία καί τοὺς ἱστορικούς.

Ἡ μάχη τῆς Ἀμπλιανῆς στίς 14 Ἰουλίου 1824, ἔγινε ἡ αἰτία νά μὴν ἐφαρμοσθεῖ τό μεγάλο καί καλοδουλεμένο φαίνεται, σχέδιο τοῦ Σουλτάνου, πού ἤθελε τόν ἀφανισμό ὁλοκλήρου τοῦ Ἑθνους.

Σ'αὐτὴ τῇ μάχῃ, πού ἔγινε στήν πιό κρίσιμη στιγμή τῆς Ἐπανάστασης -τότε δηλαδή πού τό πολιτικό πάθος εἶχε σπρώξει στὸν ὄλεθρο τό ἐπαναστατημένο Ἑθνος- σκοτώθηκαν πάνω ἀπὸ 2.000 Τοῦρκοι.

Ἡ Ἐταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν τήν ξέθαψε ἀπ' τό σεντούκι τῆς Ἱστορίας καί προσπαθεῖ χρόνια τώρα νά τήν ἀναδείξει καί νά τήν τοποθετήσει στό ὕψος πού τῆς ἀρμόζει.

Τὰ ἐμπόδια πολλὰ, ἀλλά καί οἱ ἀντιδράσεις πολλές καί ἀπαράδεκτες. Ἐμεῖς ὅμως πάντα θά θυμόμαστε τά λόγια ἐκεῖνα, πού ὁ συγγραφέας τοῦ Ρήγα Φεραίου, Χριστόφορος Περραιβός, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μέρος σέ πολλές μάχες στήν περιοχή τῆς Φωκίδας, ὅπως καί σέ τούτῃ, πού σήμερα γιορτάζουμε καί τιμοῦμε:

«Τό Ἑθνος μέλλει βέβαια ἐπὶ τῆς ὠρίμου ἡλικίας του νά κάμει τάς ἀνηκούσας ἀνακρίσεις καί κρίσεις τῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγωνισθέντων. Ἐπαναλαμβάνομεν ὅμως ὅτι ἡ ἐπιμονή καί ἡ ἀνδρεία κατὰ τοῦ Τούρκου συνοδευόμεναι μέ αἵματοχυσίας, αἰχμαλωσίας, πυρκαϊᾶς, γυμνότητα, πείναν καί παντός εἶδους πολυχρονίους κακοπαθείας, ὑπερισχύοντα, ἀξιώθησαν τῆς ἀνεξαρτησίας.

Ταῦτα ἐκθέσαντες ἀφήνομεν πρὸς γνῶσιν τῶν μεταγενεστέρων, παρά τῶν ὁποίων δέν ζητοῦμε τινά ἀνταμοιβήν, διότι δέν ἐπράξαμεν, παρά τό πρὸς τήν Πατρίδα χρέος.

Ἐπιθυμοῦμεν ὅμως καί παρακαλοῦμεν αὐτοὺς, τήν μέ τοιαύτας θυσίας καί δάκρυα ἀναστηθεῖσαν Ἑλλάδα, νά τήν ὑψώσωσιν εἰς τήν πρώτην τῆς λαμπρότητος καί εὐδαιμονίαν, διὰ τῆς σοφίας, εὐνομίας καί ἀνδρείας καί τότε αἱ ψυχαὶ ἡμῶν θέλει ἀγάλλονται,

ὥς μή μάτην ὑπέρ αὐτῆς ἀγωνισθεῖσαι καί ὥς γνησίους ἀπογόνους καταλιποῦσαι».

Αὐτό προσπαθοῦμε καί μεῖς νά κάνουμε καί εὐχαριστοῦμε ὅλους σας, πού μᾶς συμπαραστέκεστε.

Ἄν ἡ Ἱστορία μᾶς ἔχει ἅπειρες σελίδες δόξας καί ἡρωϊσμοῦ ἀναμφίβολα μιά ἀπ' αὐτές ἀνήκει στή μάχη τῆς Ἀμπλιανης.

Τῇ σημαντική ὅμως αὐτή μάχη δέν τήν κυβερνοῦσε μόνο ὁ νοῦς, ἀλλά κι ὁ Ἄκρατος Ἐνθουσιασμός, ὁ Ψυχικός Σεισμός, ἡ Φλόγα καί τό Πάθος γιά τή Λευτεριά. Αὐτές οἱ ἀρετές ὁδήγησαν γιά μιά ἀκόμα φορᾶ τοὺς Ἑλλήνες πάνω στά βουνά, νά πολεμήσουν τόν ἐχθρό καί νά γίνουν σύμβολα ἀνδρείας καί ἡρωϊσμοῦ. Γι' αὐτό δίκαια τραγουδάει ὁ ποιητής:

Πάρε τή ράχη τοῦ βουνοῦ κι ἀνέβα πέτρα -πέτρα

Καί κάθε πέτρα πού πατᾶς κι ἕναν ἀγώνα μέτρα.

Ἄς θυμηθοῦμε μαζί το ἱστορικό της μάχης, κάνοντας μιά σύντομη ἀναδρομή στά ἱστορικά γεγονότα.

Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ '21, τό κοσμοϊστορικό αὐτό μεγαλούργημα τῶν Ἑλλήνων, γράφτηκε στά βουνά τῆς Ἑλλάδας σ' ὅλο το διάστημα τῶν σκοτεινῶν αἰώνων τῆς πικρῆς σκλαβιάς. Καί ὅσο κι ἂν ἀργοῦσε ἡ μέρα τῆς Ἐθνικῆς Ἀνάστασης, ἡ σπιθα τῆς λευτεριᾶς δέν ἔσβησε, ἀλλά σιγοκαίγε ἀδιάκοπα στίς ψυχές τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων. Καί ὅταν ἦρθε τό πλήρωμα τοῦ χρόνου, ξεσπάθωσε - ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, ἡ σωριασμένη ἀπό αἰῶνες μέσα στήν ψυχή τοῦ σκλάβου - ἀγανάκτηση καί βγήκε στό φῶς κι ἀντήχησε σάν κεραυνός, γιά νά σαρώσει τό τύραννο τραγουδώντας:

Δέν τήν βαστάω τή σκλαβιά στόν κόσμο τόν ἀπάνω

Καί τόχω πίκρα μου νά ζῶ, χαρά μου νά πεθάνω.

Γιά τήν ἀποτίναξη τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ χρειάστηκε ἕνας ὀκτάχρονος ἄνισος, σκληρός καί αἱματηρός ἀγώνας, μέ αὐτοθυσίες καί ὀλοκαυτώματα.

Ἡ φλόγα τῆς 25ης Μαρτίου ἀναψε Τεράστια Πυρκαγιά, ἡ ὁποία ἔφερε μεγάλες μάχες καί σημαντικές ἐπιτυχίες, στήν Ἀλαμάννα, στό Χάνι τῆς Γραβιάς, στήν Τριπολιτσά, στά Δερβενάκια, στή Χίο καί ἀλλοῦ.

Ὅσο μεγαλειώδη καί ἀληθινά ἦταν τά κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, τόσο δυσάρεστη καί ἐπικίνδυνη ὑπῆρξε γιά τόν Ἀγώνα, ἡ ἐμφύλια διαμάχη, πού ἐκδηλώθηκε τό φθινόπωρο τοῦ 1823, ἀρχικά ὥς πολιτική σύγκρουση καί λίγο ἀργότερα ὥς ἔνοπλη ἀναμέτρηση με-
ταξύ πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν, γιά τήν ἐξουσία.

Ἡ Διχόνοια πού βαστάει – ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερή

Καθενός χαμογελάει – πὰρ' τό λέγοντας καί σύ.

Ἡ διαμάχη αὐτή ἔβαλε σέ κίνδυνο τήν Ἐπανάσταση καί ἔφερε τή μακρόχρονη προσπάθεια τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους, γιά τήν ἐλευθερία του στό χεῖλος τοῦ ἀφανισμοῦ. Καί σοφά ἀπαγγέλλει ὁ ἐθνικός μας ποιητής:

Ἄν μισοῦνται ἀναμεσά τους δέν τούς πάει λευτεριά.

Εὐτυχῶς, ὅλα ξεπεράστηκαν χάρις στή σύνεση, τήν ψυχραιμία, τήν ἀγάπη γιά τή λευτεριά, ἐνώθηκαν καί ἀκολούθησαν θαύματα, ὅπως αὐτό τῆς μάχης τῆς Ἀμπλιανης.

Τό 1824 ὁ Σουλτάνος ἦρθε σέ συμφωνία μέ τόν ἡγεμόνα τῆς Αἰγύπτου Μοχάμετ Ἄλι, προσφέροντάς του τήν Κρήτη καί τήν Πελοπόννησο, σέ περίπτωση καταστολῆς τῆς Ἐπανάστασης.

Τό κοινό Τουρκοαιγυπτιακό σχέδιο μεταξύ των ἄλλων προέβλεπε καί τήν κατάπνιξη τῆς Ἐπανάστασης στήν Ἀνατολική καί Δυτική Ἑλλάδα.

Γιά τήν ἐφαρμογή τοῦ σχεδίου, πού ἀφοροῦσε τή Στερεά Ἑλλάδα ὁ Σουλτάνος ὀρισε Σερασκέρη (Ἀρχιστράτηγο) τόν Δερβίς πασά, ὁ ὁποῖος ἔφτασε στό Λιανοκλάδι στίς 14 Ἰουνίου 1824, ὅπου καί στρατοπέδευσε. Ἀπό ἐκεῖ ἔστειλε στρατιωτική δύναμη νά περάσει ἀπό τό Λιδωρίκι καί ἀφοῦ ἀπέτυχε ἀποφάσισε νά περάσει ἀπό τήν Ἀμπλιανη τῆς Φωκίδας, τή στενή διάβαση μεταξύ Ἀμφισσας καί Γραβιάς.

Μπροστά στόν μεγάλο αὐτό κίνδυνο οἱ διχασμένοι Ἕλληνες λησμονώντας τίς διαφορές, ἐνώθηκαν καί ἀποφάσισαν νά ἀμυνθοῦν γενναία.

Γράφει σχετικά ὁ Ἀνδρέας Κάλβος «ὦ Ἕλληνες ὦ θεῖαι ψυχαί πού εἰς τούς μεγάλους κινδύνους φανερώνετε ἀκάματον ἐνέργειαν καί φύσιν ὑψηλήν».

Ἔτσι ἐδῶ στή στενή διάβαση τῆς Ἀμπλιανης στρατοπέδευσαν ὁ Νάκος Πανουργιάς μέ 600 ντόπιους, 250 Σουλιῶτες ὑπό τούς Γεωργάκη Δράκο, Διαμαντή Ζέρβα, Γιώτη Δαγκλή καί Χριστόφορο Περραιβό.

Στίς 13 Ἰουλίου ἔφτασε κι ὁ Κίτσος Τζαβέλας μέ 130 ἄνδρες καί ὁ Κορίνθιος Παναγιώτης Νοταῆς μέ 250.

Ὁ Νάκος Πανουργιάς γιά νά ὀχυρώσει τήν τοποθεσία ἔχτισε δέκα προμαχώνες - ταμπούρια, ἐρείπια τῶν ὁποίων μέχρι σήμερα εἶναι διακριτά. Προμαχώνες κατάλληλους γιά κυκλική ἀμυνα, γιατί ἦταν ἀποφασισμένοι νά ἀμυνθοῦν γενναία, νά μὴν ἐγκαταλείψουν τίς θέσεις τους, ἀλλά νά πέσουν μαχόμενοι γιά τήν ἐλευθερία γνωρίζοντας ὅτι «θέλει ἀρετή καί τόλμη ἡ ἐλευθερία» καί ὅτι:

Ἡ μεγαλοσύνη στά ἔθνη δέν μετριέται μέ τό στρέμμα

Μέ τῆς καρδιᾶς τό πύρωμα μετριέται καί μέ τό αἷμα.

Ἐπίσης, γιά νά βλάψει τό ἱππικό των Τούρκων, ἔφραξε ὅλα το πιθανά περάσματα μέ ἐλάτινους κορμούς.

Ὁ Κίτσος Τζαβέλας ἀφοῦ μελέτησε τίς θέσεις ἀνέλαβε τήν ἀρχηγία καί τοποθέτησε τόν καθένα, ὅπου ἔκρινε σωστό. Ἔτσι ἔτοιμοι περίμεναν τόν ἐχθρό «πνέοντες ἐκδίκησιν διά τήν ζημίαν» στό Λιδωρίκι.

Οἱ Τούρκοι 6.000 περίπου μέ δύο κανόνια ξεκίνησαν ἀπό τή Γραβιά τή νύχτα τῆς 13ης Ἰουλίου γιά τά Σάλωνα καί ἔφτασαν στίς 9 το πρωί τῆς 14ης Ἰουλίου 1824. Ἐπιτέθηκαν μέ ὁρμή κατά τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου καί ἄρχισαν μάχη δυνατή, πού κράτησε ἕως τό βράδυ, κάπου 9 ὥρες.

Τήν πρώτη βίαία ἔφοδο τοῦ ἐχθροῦ παρ' ὅλο ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀντιστάθηκαν μέ γενναιότητα, δέν μπόρεσαν νά τήν ἀποκρούσουν. Μετά τήν ἀφίξη ὁμως ἐνισχύσεων ἀπό τήν Ἀμφισσα, ἡ πολεμική σκηνή ἄλλαξε.

Τώρα οἱ Ἕλληνες πολεμώντας ἀπ' τά ταμπούρια τους, βρίσκονταν σέ πλεονεκτική θέση. Ἐπιτιθέμενοι ὡς λέοντες στήν ἀριστερή πτέρυγα τοῦ ἐχθροῦ κατόρθωσαν νά τή διασπάσουν καί νά τοῦ προκαλέσουν πανικό.

Τότε ὁ Κίτσος Τζαβέλας, ὁ Νοταρᾶς καί ἄλλοι ἀρχηγοί μέ τούς ἄντρες τους, κάνοντας ἰσχυρή ἐπίθεση, ἀνάγκασαν μεγάλο μέρος τῶν Τούρκων νά τραπεῖ σέ ἄτακτη φυγή, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι Ἕλληνες τοὺς χτυποῦσαν ἀπό παντοῦ.

Ἡ διάσπαση τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τῶν Τούρκων συνετέλεσε στό νά κλονιστεῖ καί τό κέντρο. Μόνο ἡ δεξιὰ πτέρυγά τους συνέχιζε τήν ἐπίθεση καί προσπαθοῦσε ἀπεγνωσμένα νά καταλάβει τόν προμαχῶνα, πού ὑπεράσπιζε ὁ Νάκος Πανουργιάς.

Ἡ ἑλληνική δύναμη πού ἦταν ἀντιμέτωπὴ του τουρκικοῦ κέντρου μετακινήθηκε πρὸς ἐνίσχυση τοῦ Πανουργιά ὁπότε οἱ ἐχθρικές δυνάμεις διαλύθηκαν, καταδιώχθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καί ἀποδεκατίστηκαν.

Ἡ καταδίωξη συνεχίστηκε γιά πολύ καί σταμάτησε μόνο ὅταν ὁ ἐχθρός εἶχε περάσει τή Γραβιά.

Σύμφωνα μέ τίς πληροφορίες τῶν στρατηγῶν πού δημοσιεύθηκαν στά «Ἑλληνικά Χρονικά» οἱ νεκροί καί οἱ τραυματίες τῶν Τούρκων ἀνέρχονταν πάνω ἀπὸ 2.000, ἐνῶ τῶν Ἑλλήνων 37.

Πολλοί ἀπὸ τοὺς Τούρκους βρῆκαν τό θάνατο στήν ἄτακτη φυγή

πέφτοντας στούς γκρεμούς καί τίς χαράδρες τοῦ Παρνασσοῦ. Ἀνάμεσα στούς νεκρούς ἦταν καί ὁ Σουλεϊμᾶν μπέης ἀπό τή Θράκη.

Στά χέρια τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν ἔπεσαν πολλά λάφυρα, χρήματα, πολεμοφόδια, τροφές, ὅπλα, τά δύο κανόνια, σκηνές καί τό ἄλογό του πασᾶ, ζουρνάδες καί ὅλες οἱ ἀποσκευές τους.

Οἱ Ἕλληνες κέρδισαν περίτρανη νίκη στήν Ἀμπλιανη, ἡ ὁποία δέν ἔχει νά ζηλέψει τίποτα ἀπό τίς προαναφερόμενες. Ἡ νίκη αὕτη ἀσφάλισε τήν ἐπικράτηση τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων τό 1824 στή Ἀνατολική Ἑλλάδα καί δίκαια θεωρεῖται ἀπό τίς σημαντικότερές του ἀγῶνα, γιατί ἀνέτρεψε τά σχέδια τοῦ ἐχθροῦ, νά περάσει στήν Πελοπόννησο καί διατήρησε ἐλεύθερη τή Στερεά Ἑλλάδα.

Δέν πρέπει νά μᾶς διαφεύγει ὅτι ἡ μάχη τῆς Ἀμπλιανης, ἦταν ἀποτέλεσμα ὁμαδικῆς Συνεργασίας καί Ὁμοψυχίας τῶν ἀγωνιστῶν πού παραμερίζοντας τή διχόνοια - νόσος ἐθνική - τίς φιλοδοξίες, τήν φιλοπρωτία καί τά ἀτομικά τους συμφέροντα, πολέμησαν γιά τήν ἐλευθερία τῆς πατρίδας τους.

Οἱ Ἀγωνιστές τῆς μάχης τῆς Ἀμπλιανης μέ τήν ἀνδρεία τούς ὕψωσαν στό οὐρανό τήν εἰκόνα τοῦ πολεμιστῆ καί ἀνέδειξαν τήν ἐλληνική λεβεντιά. Ἡ θυσία τούς ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα Ἀρετῆς, Πρότυπο Φιλοπατρίας, Ἀξιοσύνης, Παλικαριᾶς καί Ἐνότητας σ' ὅλους ἐμᾶς, καί μᾶς δείχνει τόν Ἱστορικό δρόμο τοῦ Χρέους καί τῆς Τιμῆς σήμερα, πού ἡ πατρίδα ἀντιμετωπίζει σοβαρά ἐθνικά θέματα καί ἐπιχειρεῖται ἡ ἀλλοίωση τῆς ἱστορίας μας, μέ πρωταγωνιστές ἐλληνόφωνους κρατικούς ὑπαλλήλους, ἐντός των τειχῶν, ἀλλά καί ξένους συνεργάτες. Μπροστά σ' αὐτούς τούς κινδύνους δέν πρέπει νά ἐφησυχάζουμε, ἀλλά νά προβάλλουμε συνεχῶς καί μέ κάθε τρόπο τήν ἱστορική μας ἀλήθεια γιά τή σωστή διαφώτιση τῆς παγκόσμιας κοινῆς γνώμης, ἡ ὁποία πληροφορεῖται μονομερῶς ἀπό τούς γείτονες, πού διαρκῶς, ἀδιάλειπτα προκαλοῦν καί ἀπειλοῦν.

Ὅφείλουμε νά διαφυλάξουμε τά πνευματικά μας ἀγαθά πού μᾶς χαρίσανε οἱ ἀγωνιστές τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀγῶνα καί νά τούς ὑποσχεθοῦμε ὅτι:

Ὅπου πολέμου κράξιμο κι ὅπου της μάχης κρότοι

Ἐσεῖς περνᾶτε πρῶτοι κι ἀκολουθοῦμε ἐμεῖς.

Δόξα καί τιμή - Τιμή καί δόξα σέ σᾶς ἀθάνατοι ἥρωες τῆς μάχης τῆς Ἀμπλιανης.

ΤΡΑΓΟΥΔΑΕΙ Ο «ΜΠΑΓΛΑΜΑΣ» ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ.

ΗΡΩΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΑ ΣΤΑ «ΑΠΟΜΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ
ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ»- ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΙΩΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ.

Οι Άγωνιστές του 1821-στήν Ανάπαυλα- του Άγωνα τραγουδοῦσαν.

Πρώτη μαρτυρία του Μακρυγιάννη:

«Άπομνημονεύματα» : Σελίδες 71-72. «...Άφου πήγαμε εἰς τό βουνό, καί ἦταν ἐκεῖ ὁ Χαλμούκης καί ὁ Θανασοῦλας κ ἐγώ, καθήσαμε ἀποσταμένοι καί νηστικοί καί πικραμένοι διά τόν Γούρα καί τούς συντρόφους ὁπού ἀφήσαμε εἰς τό κάστρο. [Πρόκειται γιά τό κάστρο τῆς Υπάτης-Πατρατζίκι-καί τίς ἐκεῖ μάχες τοῦ ἔτους 1822].

Διά τήν πείνα τή μεγάλη ὁπού εἴχαμε, ὁ Θεός στέλνει ἕναν ἄνθρωπο φορτωμένον ζαιρέ, κρέας, πίτες, κρασί, ψωμί, ἕνα ζῶον φορτωμένον ἀπό τίς φαμελιές ἐκείνων ὁπούχα ἀπό τά τέσσερα χωριά καί τούς εἶχα μαζί μου κι ἀπό τόν ἀδελφόν μου. Καί συνά-ζω ὅλους τους συντρόφους, νηστικούς καί κατατρεμένους ἀπό τούς Τούρκους, καί τούς ἀδελφούς μου Νικήτα καί Χατζηχρήστο καί καθόμαστε νά φᾶμε. Φτάσαν ἐκεῖνοι ὁπούταν πολιορκημένοι εἰς τό κάστρο. Βήκαν μέ γερούσι χωρίς νά βλαφτῇ κανένας. Ἐρχεται κι ἕνας ἀπό τόν Γκούρα καί μᾶς εἶπε ὅσα δοκίμασαν καί πώς σώθηκαν. Καί εἶναι στό τάδε βουνό.

Τότε δοξάσαμεν τόν Θεόν καί κάμαμε τά μεγαλύτερα γλέντια καί τραγούδια. Τήν αὐγή σμίξαμε ὅλοι. Ἦρθε κι ὁ Γκούρας εἰς τῆς Καταβόθρες. Ἐκεῖ κάμαμε τά γιατάκια νά κοιμηθοῦμε»_.

Δεύτερη μαρτυρία τοῦ Μακρυγιάννη:

«Άπομνημονεύματα»: Σελίδες: 201-203. «Ἄμυνα στόν Παρθενώνα. 1826.».

«.... Καί τοιούτως φκειάσαμε τά γράμματα διά τήν Κυβέρνησιν καί προσμέναμεν τό φεγγάρι νά βασιλέψῃ νά βγάλω τόν πεζοδρόμον διά τήν Κυβέρνησιν [ὅτι ἔβγαιναν ἀπό τό πόστο μου]. Λυπη-

μένος ὁ δυστυχῆς Γκούρας διὰ τοὺς ἀχάριστους συντρόφους του, ὅπου ἔγιναν φιλόζωοι εἰς τὸν κίντυνον τῆς πατρίδος κ' ἀνώτεροῦ τους. Καί εἰς τ' ἀγαθὰ αὐτεινοῦ τοῦ κάστρου ἦταν γενναῖοι κι ἀτρόμητοι. Καί τρώγαν τοὺς δυστυχεῖς Ἀθηναίους. Ἀφοῦ εἶδα τὴν λύπη του, μίλησα καμποσούνων σημαντικῶν Ἀθηναίων καί πήγαν καί τοῦ εἶπαν

«Μὴν πικραίνεσαι ὅτι θέλουν νά φύγουν αὐτεῖνοι. Αὐτό τό κάστρο τό φυλάμεν ἐμεῖς, ὅπου τό κιργέψαμεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καί τώρα δέν τοὺς τό δίνομεν, ἂν δέν μᾶς πεθάνουν.

Τότε ἔκατξε ὁ Γκούρας καί οἱ ἄλλοι καί φάγαμεν ψωμί. Τραγουδήσαμεν. Ὅτ εἶχαμεν τόσον καιρόν ὅπου δέν εἶχαμεν τραγουδήση —τόσον καιρόν, ὅπου μᾶς ἔβαλαν οἱ ἰδιοτελεῖς καί γγιχτήκαμεν διὰ νά κάνουν τοὺς κακοὺς τους σκοπούς.

Τραγουδοῦσα καλά. Τότε λέγω ἓνα τραγούδι:

[Γ'Ο Ἥλιος ἐβασίλεψε,

Ἑλληνά μου, βασίλεψε

Καί τό Φεγγάρι ἐχάθη

Κι ὁ καθαρὸς Αὐγερινὸς πού πάει κοντά τὴν Πούλια,

Τά τέσσερα κουβέντιαζαν καί κρυφοκουβεντιάζουν.

Γυρίζει ὁ Ἥλιος καί τοὺς λέει, γυρίζει καί τοὺς κρένει.

«Ἐφές ὅπου βασίλεψα πίσου ἀπὸ μιά ραχούλα,

Ἄκ σά γυναίκεια κλάματα κι ἀντρῶν τά μυργιολόγια

Γι' αὐτά τά ρωικά κορμιά σ τὸν κάμπο ξαπλωμένα,

Καί μέσ το αἶμα τό πολὺ εἶν ὅλα βουτηγμένα.

Γιὰ τὴν πατρίδα πήγανε σ τὸν Ἄδη, τά καιμένα».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ:

«Τοῦ θαυμασίου τούτου ἄσματος ὑπάρχει παραλλαγή τίς, ἐν τῇ συλλογῇ δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς Ἡπείρου τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ σέλ. 83. Οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι καί τό τσάκισμα «Ἑλληνά μου, βασίλεψε», ἐποιήθησαν αὐτοσχεδίως ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη, ἀρμόδια πρὸς τὴν περίστασιν. Σῶζεται παρὰ τῇ οἰκογενεῖα αὐτοῦ ὁ ταμπουράς, ὃν ὑποκρούων ἦδεν εὐφώνως καί ἀνδρικῶς μέ τὸν ἄερα ἐκείνον τοῦ ἀληθινοῦ παληκαριοῦ, ὅστις περιέπνεε τό γνησίως λεβέντικον ἀνάστημα, τά κινήματα καί τοὺς λόγους τοῦ Μακρυγιάννη.

Εἶχε δέ ποιητικὴν τὴν φύσιν οὗτος. Ο Α. Γούδας ἐν τῷ ἐπικηδεῖω εἰς τὸν Μακρυγιάννην λόγῳ {σέλ. 12} λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν πολιτικῶν καταδρομῶν «ἐτραγῶδει πρὸς παρηγορίαν του καί ἐβαρυαλγοῦσε μόνον ὁσάκις ἡ φωνή του δέν ἐπῆρκει, εἰς τοῦτο».

Καί περί τοῦ Γκούρα λέγεται, ὅτι ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἔπαιζε τήν φλογέραν εἰς ἐπήκοον τῶν στρατιωτῶν.

Ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ Μακρυγιάννη σώζονται, διά χειρός αὐτοῦ ἐν συνεχείᾳ γεγραμμένοι, πιθανότατα δέ καί ὑπ αὐτοῦ ποιηθεῖσαι, δύο ἀνέκδοτοι παραλλαγαί δημοτικῶν ἀσμάτων εἰς τήν μάχην τῆς Ἀράχωβας καί τόν θάνατον τοῦ Καραισκάκη ἀναφερομένων, ἅτινα παραθέτομεν ἐνταῦθα.

«Τρία πουλάκια κάθονται σ τῆς Λιάκουρας τή ράχη.

Τόνα τηράει τή Λιβαδειά, τάλλο κάτ τή Φοντάνα,

Τό τρίτο το καλύτερο μυργιολογάγει καί λέγει.

«Τ εἶν τό κακό ὁπού γένεται κ ἡ ταραχή μεγάλη!

Ἐκίνησε ὁ Μουστάμπεγης σ τήν Ἀράχωβα νά πάγη.

Σ τήν Δαύλεια ρίχνει τό ὀρδί, στένει καί τά τζαντίρια.

Τόν μπαγिरαχτάρη τοῦ ἔκραξε, κρυφά τόν κουβεντιάζει:

«Σηκῶστε τά μπαγिरάκια μᾶς σ τήν Ἀράχωβα νά πᾶμε,

Ρωμαίγους νά σκλαβώσουμε, κεφάλια γιά νά πάρω

Καί νά τά στείλω σ τόν Πασιά, σ τόν Κιταγή βεζύρη».

Ἕλληνες τόν τόπο πιάσανε, μουασερέ τόν κάνουν .

Ἐπτά ἡμέρες πόλεμο σ τή λάκκα καί στά χιόνια.

Μουστάμπεγης σκοτώθηκε, τοῦ πήραν τό κεφάλι,

Ἄλλους τούς πιάσαν ζωντανούς καί ἄλλους τούς σκοτώσαν».

«Τρεῖς περδικοῦλες κάθονται σ τό κάστρο τῆς Ἀθήνας.

Εἶχαν τά νύχια κόκκινα καί τά φτερά βαμμένα,

Εἶχαν καί τά κεφάλια τούς σ τό αἷμα βουτημένα.

Μυργιολογοῦσαν κ ἔλεγαν, μυργιολογοῦν καί λένε:

«Τρίτη, Τετράδη χλιβερή. Πέφτη φαρμακωμένη,

Παρασκευή ξημέρωσε, μήν εἶχε ξημερώσει,

Ποῦ πιάστηκε ὁ πόλεμος, τό Κρητικό ντουφέκι.

Καραισκάκης τ αἰκουσε, ἦταν καί θερμασμένος,

Καί τόν σείζει τοῦ ἔκραξε καί τοῦ σείζει λέγει:

«Σείζει, φκειάσε τ ἄλογο, βάλ του καί τό τακίμι,

Κρίν τέ καί τῶν συντρόφων μᾶς τῶν καπεταναραίων.

Τροχᾶτε, ἀδέρφια, τά σπαθιά, συγυρίστε τά ντουφέκια,

Νά βγούμε νά πολεμήσουμε σ τόν κάμπο τῆς Ἀθήνας».

Σάν πιάστηκε ὁ πόλεμος, σκοτίστηκε ὁ κάμπος.

Βαρέθηκε ὁ ἀρχηγός κι ὁ Καραισκάκης.

«Παιδιά μ, νά νταγιαντήσετε, νά γίνετ ἕνα σῶμα,

Νά μὴ χαθῇ ἡ πατρίδα μας, τήν πάρτε στό λαιμό σας,

Μένα μέ πᾶν σ τήν Κούλουρη, πέρα στὸν Αἰδημήτρη,
 Ποῦ εἶναι παντοτεινὸς γιατρός, αὐτὸς θά μέ γιατρέψη».
 Πουλάκι πῆγε κ ἔκατξε σ τοῦ Αἰδημητριοῦ τό δέντρο,
 Δέν ἐλαλοῦσε σάν ποιυλί, οὐδέ σά χελιδόνι,
 Μόν τό δεντρί μαράθηκε ἅπ τόν κελαιδισμό του.
 Τόν κλαῖνε χῶρες καί χωριά κι ὅλ οἱ καπεταναῖοι,
 Τόν κλαῖν τά παληχάρια του κι ὅλος ὁ ταιφᾶς του».

Ὁ μαῦρος ὁ Γκούρας ἀναστέναξε καί μοῦ λέει: «Ἀδελφέ Μακρυγιάννη, σέ καλὸ νά τό κάμη ὁ Θεός. Ἄλλη φορᾶ δέν τραγούδησες τόσο παραπονεμένα. Αὐτό τό τραγούδι σέ καλὸ νά μᾶς βγῇ- Εἶχα κέφι, τοῦ εἶπα, ποῦ δέν τραγουδήσαμεν τόσον καιρόν». Ὅτι εἰς τ ἀρδιά παντότες γλεντούσαμεν.

Τρίτη μαρτυρία:

Ἐπιμέλεια Γιάννη Βλαχογιάννη:

«Ἀπομνημονεύματα Μακρυγιάννη: Σέλ. 213.

«Ἡ ἀνάβαση τοῦ Φαβιέρου σ τήν Ἀκρόπολη. Γέν Ἐφημ, 4ης/18ης/22ας Δεκεμβρίου 1826. Παράθεση ἀποσπάσματος δημοτικοῦ ᾠσματος, δημοσιευθέντος ἐν τοῖς {{Προπυλαίοις}}, τόμ. Α., σέλ 88.

« Ὁ Γκούρας ἐβαρέθηκε καί πάει γιά τό Γένος
 Κ ἡ συντροφιά τοῦ σκόρπησε, γυρεύει γιά νά φύγη.
 Κ ὁ Μακρυγιάννης φώναξε κι ὁ Μακρυγιάννης λέει:
 «Παιδιά μ, νά νταγιαντήσωμε ἀκόμα δέκα μέρες,
 Σ ἐμᾶς μεντάτι ἔρχεται στεριάς καί τοῦ πελάου.
 Φέρνουν μπαιράκια μέ σταυρό καί Φράγγους μέ καπέλλο.
 Μαμούρη, πέσε τοῦ Φαβιέ, τοῦ καπετάνου Τσούρτση,
 Τό κάστρο νά μὴ δώσουμε, τήν παινεμένη Ἀθήνα.
 Γί ἀκοῦστε τς Ἀθηναίισες καί τς Ἀθηνιωτοπούλες
 Πῶς κλαῖνε γιά τόν τόπο τους καί γιά τά πατριὰ τους;
 Νά μὴν τά παραδώσετε σ τό σκύλο τόν Κιουτάγια».

«Ὁ Ἰωάννης Μακρυγιάννης ἐγεννήθη κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1798 ἐν Ἀβωρήτῃ τῆς Δωρίδος».

Ἀπὸ τὸν Ἐπικῆδειο λόγο τοῦ Α. Ν. Γούδα, τῆς 28ης Ἀπριλίου τοῦ 1884, δημοσιευόμενον στό (Παράρτημα) τῶν «Ἀπομνημονευμάτων».

Τῇ Βιβλιοθήκῃ κάθε Δωρικῆς φαμελιᾶς, πρέπει νά ΤΙΜΟΥΝ,

Τά «ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ».

ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΠΑΤΡΟΓΟΝΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΘΗΚΗ.

ΓΙΑΝΝΟΣ ΖΩΡΙΑΝΟΣ

ΠΑΖΑΡΙΑΝΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ

(Ναυπακττιακά Παζάρια - Αγίου Δημητρίου)

«Ὁ κύριος ἐκέρδισε ἕναν... Μπάκακα!».

Περίμεναν τὰ Παζάρια πῶς καί πῶς! Νά κατεβούνε πρῶτα στὰ «Ὅξω» σ ἐκεῖνα τοῦ Σουλέ (Εὐπαλίου), μιά βδοβάδα, μαθές πρίν ἅπ τὰ «Μέσα Παζάρια», ἐκεῖνα τοῦ Ἑπαχτου, γιά νά δοῦνε κόσμο, νά κουβετιάσουν, νά δώσουν καί νά πάρουν πραμάτια καί παρά δέ ν ἀγοράσουν κανένα σκουτί καί κανένα καλό καματερό, ἔστω κι ἅπ τό ταπεινό γένος τῶν γαιδάρων...

Καί ἡ κάθοδος ἅπ' τίς «Δωρικές Η.Π.Α.»!, τοὺς ἐπτὰ οἰκισμοὺς τῆς Κοινότητος τοῦ Κλήματος γινόταν θαμπά, μπονώρα-μπονώρα κι ὁμαδικά. Ἀναλάμβαναν τὰ πράματα καί τίς ἄλλες δουλειές, νά εἰποῦμε, οἱ μισοί καί οἱ ὑπόλοιποι κατηφόριζαν μέ πήδους, γέλια καί χωρατά σέ μιά μακρόσυρτη πομπή πανηγυριοῦ., γιά νά ἐπιστρέφουν καί πάλι ὁμαδικά τίς τελευταῖες ὥρες τοῦ σούρουπου, κάνοντας γνωστή τήν παρουσία τους στήν ἀγναντερή ράχη, μέ τό μεταφερόμενο πανηγυρικό μένος καί πανηγυριώτικο ὕλικο !

Οἱ ἐντυπωσιακές εἰδήσεις καί ἡ θέα τῶν ἐμπορευμάτων ἀπό σπιτικούς, γειτόνους καί χωριανούς, κάτω ἅπ τίς μυστηριώδεις ἀνταύγιες τοῦ λύχνου ἦταν τό δυνατό ἐρέθισμα, νά μεταβληθοῦν καί οἱ ὑπόλοιποι του χωριοῦ, ἀπό τό πρῶι τῆς ἄλλης μέρας σέ «παζαριανούς»...

Ἀπ' τὰ «Μέσα Παζάρια» δέν ἦταν ἡ προσέλευση τοῦ καραβανιοῦ τῶν δέκα κυπρελλοφόρων καί χαντροστολισμένων ἀποτρεπτικά κατὰ τῆς «Ἀβασκανίας», ἀρμαθιασμένων καί σέ πορεία κατὰ μονάδα, γκριζόασπρων γαιδάρων, πού ὁ μεταπράτης τοῦ χωριοῦ μας, ὁ ἀείμνηστος Μπαλταδοῦρος, ἐποχούμενος ὁ ἴδιος στὸν προπορευόμενο, μεγαλόσωμο σαμαροφόρο κύρ Μέντιο, μιά χαρραυγή μᾶς ἔφερε στό χωριό καί γέμισε ἡ πλατεία νεόφερτα παζαριανὰ μεταφορικά μέσα προσδεδεμένα στή δενδροστοιχία,, κάθε δέντρο κι ἕνα συμπαθητικό τετράποδο. Κι ἐκεῖνα τὰ πολύχρωμα κι ἐντυπωσιακά πλαστικά σκευή -λεκάνες, κοῦτλες, σουρωτήρια, πιατικά, τραπεζομάντηλα καί λοιπά-πού μέ πραγματική ὑπερηφάνεια καί πολλοὺς ἐπαίνους ἔδειχναν οἱ «παζαριανές», ἀπ' τὰ παζάρια τοῦ Ἑπαχτου (Τὰ Μέσα) δέν εἶχαν κουβαλήσει.

Καί πάλι τί ἦταν ἐκεῖνο τό φοβερό πού εἶχαν ἀντικρίσει στό Κεφαλόβρυσο! Μιά κάδη θερία, πού θά χώραγε ὡς καί δέκα τόνους ἀμπελοστάφυλα, νά μουγκρίζει ἀπό τὰ σωθικά της καί νά τρομάζει

τόν κόσμο πού τή «χάζευεν»! Ό «γύρος, λέει, τοῦ θανάτου» ἦταν κι αὐτό τό περίεργο.

Μά τό διασκεδαστικό, ἐντυπωσιακό καί διαχρονικό νέο των «Μέσα Παζαριῶν» μᾶς ἔφερε στό χωριό ἐκείνη τή χρονιά τό «Παλαβό». Εἶδε, λέει, κόσμο στή λотаρία, νά ρίχνουν κρόκους δίνοντας φράγγα καί νά κερδίζουν λαμπρά πράγματα, μέσα σ ἐνθουσιασμό, ἱκανοποίηση, γέλια καί χαρές. Ἀγόρασε κι αὐτός ἕνα πλοχέρι λότους κι ἄρχισε νά τούς ξανοίγει ἕναν-ἕνα. Καί τοῦ βγῆκε ἕνας τυχερός ἀριθμός, πού ὁ «παζαριανός» ἔμπορος διαλάλησε τό τυχερό ἀπόκτημα σέ γῆ κι οὐρανό, λέγοντας τρανταχτά: « Ὁ κύρνος ἐκέρδισε ἕναν Μπάκακα!». Τί καταπληκτικό, τί γέλια, τί χαρές, τί εὐτυχία! Τό νέο ταξίδεψε στό χωριό, ἔγινε ἀνέκδοτο πρόσχαρο κι ἀκόμα τό λέμε: Τό «Παλαβό» ἔφερε στό χωριό μᾶς ἅπ τά «Μέσα Παζάρια» ἕνα μεταλλικό Βάτραχο, πού ὅταν πατοῦσες τό ἔλασμα, ἐκείνος «κόαζε» δυνατά. Κοάξ-κοάξ-κοάξ... Βρεκεκέξ κουά ! Τά ἀνέκδοτά του χωριοῦ μας καί τά σχετικά, πρόσφατα «Ρεπορτάζ» τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων «Ἐμπρός», μᾶς θύμισαν ἀκόμα δύο τινά:

Πρῶτα ἕνα Πιστοποιητικό του Δημάρχου Ναυπακτίδος τῆς 28-δβρίου τοῦ 1909, πού χορηγεῖται πρὸς πιστοποίηση τῆς ἀγορᾶς «ένός ἡμιόνου ἀναστήματος μέτριου, χρώματος, στακτί, ἐτῶν 2-3, ἀξίας δραχμῶν 300». Ἀγοραστής ὁ ἀπὸ τό χωρίον Ζωργιάνου τοῦ Δήμου Κροκυλείου Ἰωάννης Κων. Ἡλιοπουλος (προππάπος) καί πωλητῆς ὁ Παναγιώτης Τοῦτσος, κάτοικος τοῦ χωρίου Πορτιτσά του Δήμου Νευροπόλεως τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσας... Ὑπογράφει ὁ Δήμαρχος Χ. Τριανταφύλλου. Στό ἔντυπο ὑπάρχει καί ἡ σφραγίδα- τίτλος τοῦ κατστήματος χαρτικῶν Ναυπάκτου (Ἰωάν. Δ. Ροντήρης).

Κι ὕστερα, ἕνα νεώτερο ἔγγραφο τῆς περί τό 1920 κοινότητος Εὐπαλίου, πού ἀποφασίζει, νά κατακυρώσει πλειοδοτική δημοπρασία Ἐνοικίασης τοῦ Φόρου «τῆς τελεσθεισόμενης ἐνταύθα ἀπὸ 18 ἕως 23 Ὀκτωβρίου ἐ.ἔ. ἐμποροπανηγύρεως ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀλέξ. Λαγιανδρέου, ἀντὶ δραχμῶν ἑξακοσίων πεντήκοντα...»....

Σήμερα -2.007 μ.Χ. - δέν τελοῦνται ζωοπανηγύρεις σέ Εὐπάλιο καί Ναύπακτο. Ἐλάχιστα μεταφορικά καί ἀροτριόντα τετράποδα κυκλοφοροῦν στίς ἐνδοχώρες τους κι ἄγνωστο, ἂν ὑπάρχουν ἀκόμα τέτοια στήν Καρδίτσα. Οἱ ἐμποροπανηγύρεις ὁμως μέ τή συμμετοχή πολλῶν ἐμπόρων Ἀφρικανικῆς καταγωγῆς, βρίσκονται σέ ἀνοδική πορεία μέ σύγχρονο κ ἐμπλουτισμένο εἶδος ἐμπορευμάτων καί μέ τίς ἀπαραίτητες τάψεις μέ τό «Χαλβά Φαρσάλων». Ἡ Θεσσαλία, ἑξακολουθεῖ νά εἶναι πάντα παροῦσα καί νά μᾶς... γλυκαίνει...

ΓΙΑΝΝΟΣ ΖΩΠΙΑΝΟΣ

ΤΟ ΚΑΦΕΝΕΙΟ

ΙΧΝΗΛΑΤΗ

Ένα καφενείο παλιό, κλασικό, παραδοσιακό είναι μιά αΐθουσα αρκετά μεγάλη, ευρύχωρη για νά φιλοξένη και έξυπηρετεί τούς φίλους, πελάτες του.

Τό μέγεθος βεβαίως της αΐθουσας ούτε σταθερό είναι, ούτε όμοιο, αλλά αυτό εξαρτάται κυρίως απ'τό μέρος στό όποιο βρίσκονται και τόν άριθμό της πελατείας πού προτίθεται νά έξυπηρετήσει.

Είναι ό χώρος συνάντησης όλων των φίλων συγχωριανών, οί όποιοι φθάνουν εκεί για νά ξεφορτωθούν τήν κούρασή τους, νά συναντήσουν τόν φίλο τους, νά πιούν τόν καφέ τούς συνήθως νά αλλάξουν γνώμες και απόψεις, νά μάθουν τά νέα του χωριού, της πολιτείας, αλλά και του κόσμου όλου και νά διασκεδάσουν παίζοντας τά χάρτια τους ή τό τάβλι τους.

Στά χώρια ήταν και ό χώρος συνελεύσεως τών μελών του Συναιτερίσμου των.

Έδω εϋρισκαν και τήν έφημερίδα, κοινή για όλους, στερεωμένη συνήθως σέ ειδικό πλαίσιο, για νά μήν .... χάνεται, τήν όποια διάβαζε όποιος προλάβαινε και μέ τή σειρά .

Επιπλώσεις

Ένα καφενείο δέν έχει ανάγκη από πολλά και βαριά έπιπλα. Τραπεζία τών (4) τεσσάρων καθισμάτων ή και μερικά ειδικά για τό μεγαλύτερο χαρτοπαίγνιο και μάλιστα μέ πράσινη τσόχα και οί ανάλογες καρέκλες είναι ή βασικοί επίπλωση.

Στήν επίπλωση αυτή, τήν απλή, μπορεί νά προστεθεί κάποια σόμπα, συνήθως μέ ξύλα.

Πολλά .... προοδευμένα καφενεία είχαν έφοδιασθεί μέ κάποιο γραμμόφωνο. Αργότερα τό γραμμόφωνο αντικαταστήθηκε μέ ραδιόφωνο. Όταν έμφανίστηκε τό τζού - μπόξ, μερικοί έβαλαν στό μαγαζί τούς ένα τέτοιο.

Πλάκες - απ' αυτές τίς μαθητικές μέ τό κοντύλι- ή χαρτί (μπλόκ) για τό γράψιμο της παρτίδας στά χαρτιά ή τό τάβλι και όπωσδήποτε οί απαραίτητες σταχτώθηκες, για τούς καπνιστές, οί όποιοι ήταν σχεδόν τό σύνολο τών θαμώνων, κάνοντας τήν άτμόσφαιρα του καφε-

νείου ἀποπνιχτική καί τούς χειμερινούς μήνες πού τά παράθυρα καί οἱ πόρτες ἦταν κλειστές ἀνυπόφορη.

Στολισμός

Ὅπωςδὴποτε ἓνα καφενεῖο ἔπρεπε νά ἔχει καί κάποιον στολισμό. Τά μεγάλα, τά δυνατά εἶχαν φωτογραφίες διάφορες, πίνακες, σκίτσα διάφορα. Συνηθισμένη φιγούρα ἦταν ὁ «χαρτοκλέφτης», ἡ «σκάλα τῆς ἡλικίας», ἡ ἡ «κυρά - Φροσύνη» ἡ ἡ «Μαρία Πενταγιώτισσα».

Ἀκόμη λαογραφικό ὕλικό, ὅπως κεντημένες ρόκες καί γκλίτσες, κουδουνοκύπρια καί ὅτι ἄλλο εἶχε ὁ καθένας.

Ἐξοπλισμός

Γιὰ τήν ἐξυπηρέτηση τῶν πελατῶν ἦταν ἀναγκαῖο το καφενεῖο νά διαθέτει:

- Δίσκους σερβιρίσματος
- Δίσκους κλειστούς, κρεμαστούς γιά τή μεταφορά τῆς παραγγελίας ἔξω ἀπ' τό καφενεῖο

- Ποτήρια νεροῦ, κρασιοῦ καί οὔζου
- Φλιτζάνια τοῦ καφέ ψιλὰ καί χονδρά
- Φλιτζάνια τσαγιοῦ
- Μπρίκια διάφορα
- Κουταλάκια καί πιρουνάκια
- Πιατελάκια καί πιατάκια
- Κουταλάκι-δοσομετρητή τοῦ καφέ
- Κουταλάκι ἀνακατώματος τοῦ καφέ
- Δοχεῖο βρασμοῦ νεροῦ
- Γκαζιέρα ἢ κάτι ἄλλο σχετικό
- Βιτρίνα γιά τά μπουκάλια μέ τά διάφορα ποτά

Προσφερόμενα εἶδη

Στό καφενεῖο ὅπωςδὴποτε θά ἔβρισκε ὁ πελάτης τα:

- Γλυκά τοῦ κουταλιοῦ διάφορα
- Ὑποβρύχια (Βανίλια ἢ μαστίχα)
- Καφέδες (γιά ὅλα τα γοῦστα)
- Τσαί τοῦ βουνοῦ ἢ εὐρωπαϊκό
- Χαμομήλι καί τίλιο
- Ποτά, οὔζο, κονιάκ, τσίπουρο, ρούμι, μέντα κ.α.
- Ἀναψυκτικά, γκαζόζα, λεμονάδα, πορτοκαλάδα κ.α.
- Μπύρα
- Κρασί

- Κόκα-κόλα και
- Διάφορους μεζέδες

Παιχνίδια

Γιά νά περάσει ή ώρα και νά ξεφύγει ό πελάτης άπ' τήν καθημερινή σκοτούρα έπαιζε διάφορα παιχνίδια, όπως:

- Τάβλι
- Χαρτιά. Έχω μετρήσει 22 είδη γιά τήν περιοχή μας. Άκολουθεϊ ένας κατάλογος. (1)
- Ντόμινο- τριώτες - ντάμα
- Λίγα, έλάχιστα καφενεϊα όπως τό Μεγάλο Καφενεϊο στήν Άμφισσα είχε και μπιλιάρδο.

Τά μεγάλα καφενεϊα διέθεταν τήν αίθουσά τους γιά νά προβληθεϊ ένα έργο κινηματογραφικό ή γιά νά παιχτεϊ θεατρική παράσταση από περιοδεύοντα θίασο «Μπουλούκι».

Λίγα καφενεϊα διέθεταν και τόν περιβόητο ναργιλέ γιά τούς μερακλήδες.

Προσωπικό

Γιά νά έξυπηρετηθεϊ ή πελατεϊα, ένα καλά όργανωμένο καφενεϊο, ιδιαίτερά τα πολύ μεγάλα των μεγάλων πόλεων είχαν τό παρακάτω προσωπικό:

- Ό καφετζής, δηλαδή ό ιδιοκτήτης του Καφενεϊου
- Ό μπουφετζής, αυτός πού έτοιμάζε τις παραγγελίες
- Τά γκαρσόνια, οί σερβιτόροι και
- Ό λαντζέρης, μέ άποστολή τήν καθαριότητα, τό πλύσιμο των σκευών όλων

Βέβαια στά μικρά καφενεϊα όλες αυτές τις δουλειές τις έκανε μόνο ένας, ό καφετζής.

Σήμερα

Σήμερα λίγα παραμένουν όπως τά παλιά, στά χωριά. Στίς πόλεις επικράτησε ή καφετερια μέ όλα τα ξενόφερτα είδη καφέ, όπως τόν «Νές Καφέ».

Κατάλογος παιχνιδιών μέ τράπουλα

Μέ τά χαρτιά, τήν τράπουλα δηλαδή, παιζόντουσαν τά παρακάτω παιχνίδια:

- Κολτσίνα . Παίζεται μέ 2 ή 4 άτομα (i)
- Ξερή. Παίζεται μέ 2 ή 4 άτομα (i)

- Σκαμπίλι. Παίζεται μέ 2 ή 4 ή 6 άτομα. (i)
- Πρέφα. Παίζεται μέ 3 παίκτες. Μπορεί νά ύπάρχει καί τέταρτος, άλλα πάντα ό ένας κάθεται. Είναι ό τεμπέλης. (ii)
- Πικέτο. Παίζεται μέ 2 άτομα. (i)
- Τσαπλιάντερο. Μέχρι καί 6 άτομα. (i)
- Μουντζούρη. Μέχρι καί 6 άτομα. (i)
- Ραμί. Παίζεται μέ 2 ή 3 ή 4 άτομα. (i)
- Πινάκλ. Παίζεται μέ 2 ή 4 άτομα. (ii)
- Πόκερ. Παίζεται μέ 2 ή 4 άτομα. (iii)
- Πόκα. Μέ 2 ή καί περισσότερα άτομα. (iii)
- Τριάντα ένα. Μέ όσα άτομα θέλουν. (iii)
- Είκοσι ένα. Όπως καί τό τριάντα ένα (iii)
- Μπουράκο ή μπιρίμπα. Παίζεται μέ 2 ή 4 άτομα. (ii)
- Κούπες ή τσέντο. Παίζεται μέ 4 άτομα. (i)
- Δηλωτή. Παίζεται μέ 2 ή 4 άτομα. (i)
- Τριόμφο. Παίζεται μέ 4 άτομα. (i)
- Θανάσης. Παίζεται μέ πολλούς παίκτες. (iii)
- Κούμ – καν. Παίζεται μέ πολλούς παίκτες. (iii)
- Έξήντα έξ. Παίζεται μέ πολλούς παίκτες. (iii)
- Μπλάκ τζάκ. Όπως καί όλα τα κερδοσκοπικά (iii)
- Κιάμο. Θέλει 4 παίκτες. (i)

Άπ' τά παιχνίδια αυτά άλλα παίζονται μέ 2 τράπουλες καί άλλα μέ μία, άλλα μέ 32 μόνο φύλλα καί τό Σκαμπίλι μέ 36.

Σημείωση :

(i) Για νά περνᾷ ή ώρα.

(ii) Για νά περνᾷ ή ώρα, άλλα καί κερδοσκοπικά.

(iii) Κερδοσκοπικά.

ΝΕΑ ΤΗΣ ΦΩΚΙΔΑΣ

α. «Ἀρχαιολογικές Συμβολές. Τόμος Δ: Φωκίδα»

Στό Μουσείο Κυκλαδικῆς Τέχνης πραγματοποιήθηκε στίς 08-06-2017 ἡ παρουσίαση σέ ἠλεκτρονική μορφή σειρᾶς διαλέξεων πού ἔδωσαν στό ΜΚΤ τό 2016 ἀρχαιολόγοι καί συνεργάτες τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Φωκίδος μέ τίτλο: «Ἀρχαιολογικές Συμβολές. Τόμος Δ: Φωκίδα». Ἡ ἔκδοση περιλαμβάνει 10 κείμενα πού παρουσιάζουν μέ λεπτομέρεια τά σημαντικότερα εὐρήματα ἀπό τό πρόσφατο ἀνασκαφικό καί ἐρευνητικό ἔργο καθώς ἐπίσης τήν προβολή, προστασία καί ἀνάδειξη τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ νομοῦ Φωκίδος. Τό βιβλίο ἔχει πλούσια εἰκονογράφηση, ἀφοῦ στίς σελίδες τοῦ μπορεῖ κανεῖς νά βρεῖ πάνω ἀπό 100 ἑγχρωμες εἰκόνες, πίνακες καί σχέδια.

Ἡ παρουσίαση ἔγινε ἀπό τούς καθηγητές Πέτρο Θέμελη καί Νικόλαο Σταμπολίδη, τόν Διευθυντή τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, κο Ἀλέξανδρο Farnoux, τήν προϋσταμένη τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Φωκίδος, κα Ἀθανασία Ψάλτη καί τήν ἐπιμελήτρια τῆς ἔκδοσης, δρ. Σταυρούλα Οἰκονόμου.

Στήν παρουσίαση ἔκ μέρους τῆς Ἐταιρείας Φωκικῶν Μελετῶν παρέστη ὁ πρόεδρος τῆς κός Ἰωάννης Ράμμος.

Μπορεῖτε νά διαβάσετε τήν ἠλεκτρονική ἔκδοση στήν ἱστοσελίδα τοῦ Μουσείου Κυκλαδικῆς Τέχνης (www.cycladic.gr)

β. Ἀντικείμενα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Δελφῶν καί Ἀμφισσας στή μεγάλη ἔκθεση «Χρῆμα. Σύμβολα ἀπτά στήν Ἀρχαία Ἑλλάδα».

Στό Μουσείο Κυκλαδικῆς Τέχνης ἐγκαινιάστηκε στίς 2 Νοεμβρίου καί θά διαρκέσει ὡς τίς 15 Ἀπριλίου 2018 ἡ μεγάλη ἔκθεση μέ τίτλο «ΧΡΗΜΑ. Σύμβολα ἀπτά στήν ἀρχαία Ἑλλάδα» ἡ ὁποία διοργανώνεται ἀπό τό Μουσείο Κυκλαδικῆς Τέχνης καί τή Νομισματική Συλλογή τῆς Alpha Bank.

Ἡ ἔκθεση παρουσιάζει μία διαφορετική ὄψη τοῦ νομίσματος, τό ὁποῖο ἔκανε τήν ἐμφάνισή του στά τέλη τοῦ 7ου αἰῶνα π.Χ. Τό νό-

μισμα ἀποτελεῖ, πρωτίστως, τό βασικό μέσον συναλλαγῆς τῶν ἀνθρώπων, μέ τό ὁποῖο καλύπτουν τίς καθημερινές τους ἀνάγκες, πραγματοποιοῦν τίς πληρωμές καί ἐκπληρώνουν τίς ὑποχρεώσεις τους. Στήν ἀρχαιότητα, τό νόμισμα εἶχε καί μίαν ἄλλη χρήση, μία χρήση πού σχετίζεται μέ τήν εἰκονογραφία του: ἦταν ἓνα μέσον συμβολισμοῦ, ἓνα μέσον πού ὁ καθένας μποροῦσε νά κρατήσῃ στά χέρια του, ἓνα σύμβολο ἀπτό.

Ἡ ἔκθεση χωρίζεται σέ ὀκτώ θεματικές ἐνότητες, στίς ὁποῖες παρουσιάζονται 85 νομίσματα ἀπό τή Συλλογή τῆς Alpha Bank μαζί μέ 159 ἀντικείμενα (πήλινα ἀγγεῖα καί εἰδῶλια, μαρμάρινα καί χάλκινα ἀγαλμάτια, ἀνάγλυφα, χρυσά κοσμήματα, μετρητικά σκεύη, νομίσματα καί ἐπιγραφές) πού προέρχονται ἀπό 32 Ἀρχαιολογικά Μουσεῖα καί Συλλογές τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας καί τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου. Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν τά ἀντικείμενα ἀπό τά Ἀρχαιολογικά Μουσεῖα τῶν Δελφῶν καί τῆς Ἀμφισσας.

Στό πλαίσιο τῆς ἔκθεσης, πραγματοποιοῦνται ἐκπαιδευτικά προγράμματα καί οἱ ξεναγήσεις γιά μαθητές τῆς Πρωτοβάθμιας καί Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης καθῶς καί δωρεάν ξεναγήσεις γιά τό κοινό κάθε Σάββατο καί Κυριακή, στίς 12:00 καί στίς 15:00.

ΝΕΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1. Η Έταιρεία συμμετείχε στίς παρακάτω έκδηλώσεις με αντίστοιχες καταθέσεις στεφάνων:

α. Έορτασμός της Ιστορική Μάχης της Άμπλιανης στίς 23 Ιουλίου 2017. Τό πανηγυρικό της ημέρας έκφώνησε τό μέλος της εταιρείας μας Γεώργιος Ζουμᾶς.

β. 28η Ὀκτωβρίου Ἐθνική Ἐπέτειος

2. Η Ε.Φ.Μ. συμμετείχε στήν παρουσίαση «Ἀρχαιολογικές Συμβουλές, Τόμος Δ, Φωκίδα.

3. Η Έταιρεία Δελφοί – Δίστομο πρόσφερε 1.000 εὐρώ, τήν εὐχαριστοῦμε θερμά.

4. Ὁ κ. Κουλαρμάνης Φ. πρόσφερε 100 εὐρώ.

5. Συμμετείχε στίς έκδηλώσεις γιά τά 60 χρόνια λειτουργίας της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Ἀμφισσας πού πραγματοποιήθηκαν στήν Οἰκία Πανουργιά ἀπό τίς 9 ἕως τίς 14 Σεπτεμβρίου 2017 μέ διάθεση τευχῶν τοῦ περιοδικοῦ «ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ».

6. Τό Δ.Σ. μέ τήν ὑπ' ἀριθ. 3/17 ἀπόφασή του καθόρισε ὁμόφωνα ὅπως ἡ ἐτήσια συνδρομή εἶναι 15€ ἀντί τῶν 20€ πού ἦταν πρίν, ὅσοι ἔχουν ἐκκρεμότητες παρακαλοῦμε γιά τήν κατάθεση τοῦ ἀντίστοιχου ποσοῦ στόν παρακάτω λογαριασμό.

7. Ὁ λογαριασμός της Ε.Φ.Μ. εἶναι ὁ ἑξῆς: GR52 0172 1580 0051 5809 0159 918 ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ.

8. Ὁ Ἐπίτιμος Πρόεδρος της Ε.Φ.Μ. Γεώργιος Κουτσοκλένης μᾶς πρόσφερε τό νέο του πόνημα μέ τίτλο «Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΦΩΚΙΔΑΣ ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΑΓΩΝΑ 1821-1830» καί πού θά παρουσιάσει ἡ ἐταιρεία μας στά πλαίσια τῶν ἐορταστικῶν έκδηλώσεων γιά τή γιορτή της πόλης της Ἀμφισσας στίς 14-4-2018.

Απαγορεύεται ή μερική ή όλική αναπαραγωγή τών κειμένων, ή αναδημοσίευση, ή αποθήκευση σέ οποιοδήποτε σύστημα ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοαντιγραφικό καί δέ μεταβιβάζεται σέ καμιά μορφή καί μέ κανένα τρόπο κείμενο, χωρίς προηγούμενη έγγραφη άδεια τοῦ συγγραφέα ή τοῦ περιοδικοῦ.

